

Maria Zabłocka

Badania romanistów polskich w latach 2011-2013

Zeszyty Prawnicze 15/2, 191-242

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA ZABŁOCKA

Uniwersytet Warszawski

BADANIA ROMANISTÓW POLSKICH W LATACH 2011-2013

1. Oceniając kierunki i efekty badań polskich romanistów w XXI wieku, można nadal twierdzić, że Polska jest jednym z czołowych krajów w tej dziedzinie. I choć śp. Profesor Henryk Kupiszewski słusznie twierdził, że rozwój badań naukowych w dużej mierze zależy od prowadzonej dydaktyki, to na szczęście ostatnie lata są chlubnym wyjątkiem od tej reguły. Bowiem niezależnie od tego, iż ciągle mówi się o ewentualnych zmianach programów nauczania na wydziałach prawa, co grozi ograniczeniem liczby godzin zajęć z prawa rzymskiego, a co gorsza, ostatnio te zmiany są w niektórych ośrodkach wprowadzane w życie (np. Gdańsk, Katowice, w Warszawie UKSW), to romanisci prowadzą nadal swe badania, można by powiedzieć, z jeszcze większą energią.

Efektom tych badań są publikacje, nagrody otrzymywane w prestiżowym konkursie «Państwa i Prawa» oraz liczne awanse naukowe.

Wystarczy przypomnieć, iż w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wręczył 4 nominacje profesorskie (Bronisławowi Sitkowi, postanowienie z 21 grudnia 2007 r. [prof. zw. od 31 stycznia 2009 r.]; Wojciechowi Dajczakowi, postanowienie z 13 stycznia 2009 r. [prof. zw. od 1 września 2009 r.]; Antoniemu Dębińskiemu, postanowienie z 24 kwietnia 2009 r. [prof. zw. od 1 października 2009 r.]; Tomaszowi Giaro, postanowienie z 25 września 2009 r. [prof. zw. od 1 stycznia 2011 r.]).

Przeprowadzono 7 kolokwium habilitacyjnych: Jarosława Rominkiewicza – na podstawie rozprawy: *Opieka nad męskimi pupilami w prawie ateńskim*, Wrocław 2003 (kolokwium hab. 13 października 2003 r.,

prof. UW r. od 1 lutego 2006 r.); ks. Franciszka Longchamps de Bériér – na podstawie rozprawy: *Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego*, Wrocław 2004 (kolokwium hab. 14 czerwca 2004 r. prof. UW od 1 grudnia 2005 r., a następnie prof. UJ od 1 października 2007 r.); Krzysztofa Amielańczyka – na podstawie rozprawy: *Rzymskie prawo karne w reskryptach cesarza Hadriana*, Lublin 2006 (kolokwium hab. – 28 czerwca 2007 r., od 1 marca 2010 r. prof. UMCS); Jarosława Reszczyńskiego – na podstawie rozprawy: *Sądownictwo i proces w kodyfikacji Macieja Śliwińskiego z 1523 r. O wpływach prawa rzymskiego i praw obcych na myśl prawną polskiego Odrodzenia*, Kraków 2008 (kolokwium hab. – 19 października 2009 r., od 1 października 2010 r. prof. WSEiP w Kielcach); Piotra Niczyporuka – na podstawie rozprawy: *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009 (kolokwium hab. – 23 października 2009 r., od 1 października 2010 r. prof. UwB); Rafała Wojciechowskiego – na podstawie rozprawy: *Arbitraż w doktrynie prawnej średniowiecza*, Wrocław 2010 (kolokwium hab. – 11 października 2010 r., prof. UW r. od 1 stycznia 2013); Marzeny Dyjakowskiej – na podstawie rozprawy: *‘Crimen laesae maiestatis’. Studium nad wpływami prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, Lublin 2010 (kolokwium hab. – 7 grudnia 2010 r., prof. KUL od 15 lutego 2012 r.).

Obroniono 45 prac doktorskich¹: promotorem 7 prac był prof. J. Sondel, 6 prac – ks. prof. A. Dębiński, 5 prac – prof. J. Zabłocki, 4 prac – prof. M. Kuryłowicz i dr hab. Anna Pikulska-Radowska, 3 prac – prof. M. Zabłocka i prof. T. Giaro, 2 prac – prof. W. Wołodkiewicz, śp. dr hab. E. Szymoszek, prof. B. Sitek i dr hab. A. Sokala, po jednej pracy – prof. W. Rozwadowski, prof. W. Dajczak, dr hab. W. Mossakowski, prof. E. Borkowska-Bagieńska (historyk prawa) i ks. dr hab. F. Lempa (kanonista).

Natomiast w ciągu ostatniego 3-letniego okresu² Prezydent RP wręczył kolejne 2 nominacje profesorskie: Andrzejowi Sokali – posta-

¹ Bliższe dane por. *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 183-189 (cyt. dalej *Romanistyka polska*)

² Dane osobowe w tekście dotyczą stanu na 31 grudnia 2013 r., późniejsze zmiany odnotowano w uwagach.

nowienie z dnia 4 sierpnia 2011 r., i ks. Franciszkowi Longchamps de Bériér – postanowienie z dnia 7 sierpnia 2012 r.

O odbyło się sześć kolokwium habilitacyjnych: Joanny Misztal-Koneckiej, na podstawie rozprawy *Bigamia w prawie rzymskim*, Lublin 2011, kolokwium hab. 13 marca 2012 r., (od 1 czerwca 2012 r. prof. KUL, od 1 czerwca Kierownik Katedry Postępowania Cywilnego KUL); Renaty Świrgoń-Skok, na podstawie rozprawy *Beneficja spadkowe w prawie rzymskim*, kolokwium hab. 15 maja 2012 r. (od 1 października 2012 r. prof. URz., od 1 października Kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Rzymskiego); Zuzanny [Służewskiej] Benincasa, na podstawie rozprawy *‘Periculi pretium’. Prawne aspekty ryzyka związanego z podróżami morskimi w starożytnym Rzymie (II w. p.n.e. – II w. n. e.)*, Warszawa 2011, kolokwium hab. 18 czerwca 2012 r.; Anny Tarwackiej, na podstawie rozprawy *Prawne aspekty urzędu cenzora w starożytnym Rzymie*, Warszawa 2012, kolokwium hab. 18 stycznia 2013 r.; Marka Sobczyka, na podstawie rozprawy *Świadczenie w zamierzonym celu, który nie został osiągnięty. Studium z prawa rzymskiego*, Toruń 2012, kolokwium hab. 11 czerwca 2013 r.; Jerzego Krzynówka, na podstawie rozprawy *Od ‘ius vendendi’ do ‘emancipatio’. Prawne i społeczne aspekty ‘emancipatio’ dzieci w prawie rzymskim w okresie republiki i pryncypatu*, Warszawa 2012, kolokwium hab. 16 grudnia 2013 r. Według nowego trybu habilitację otrzymali Jakub Urbanik za cykl publikacji – uchwała Rady Wydziału Prawa w Białymstoku z dnia 25 listopada 2013 r. i Jacek Wiewiorowski, na podstawie monografii *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji*, Poznań 2012 – uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Adama Mickiewicza z dnia 21 stycznia 2014 r.

Obroniono 10 prac doktorskich (Dorota Stolarek – 28 lutego 2011 r.; Bartosz Szolc-Nartowski – 28 marca 2011 r.; Maria Nowak – 10 stycznia 2012 r.; Dobromiła Nowicka – 11 czerwca 2012 r.; Jan Rudnicki – 28 czerwca 2012 r.; Beata Ruszkiewicz – 11 września 2012 r.; Konrad Tomasz Tadjczyk – 17 października 2012 r.; Andrzej Chmiel 29 maja 2013 r.; Aleksandra Kaczmarczyk – 10 czerwca 2013 r.; Katarzyna Krężlewicz – 2 września 2013 r.).

W najbliższych miesiącach Prezydent wręczy kolejne 4 nominacje profesorskie³, odbędą się kolejne kolokwia habilitacyjne⁴ i obrony prac doktorskich.

Dorobek polski jest doceniany za granicą, czego dowodem jest zapraszanie Polaków do udziału w zagranicznych księgach okolicznościowych oraz omówienia polskich książek i artykułów zamieszczone w prestiżowym włoskim czasopiśmie «Iura. Rivista internazionale di diritto romano e antico» oraz częste noty recenzyjne w «Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung»

O docenianiu prawa rzymskiego przez współczesną Palestrę może świadczyć umieszczenie paremii rzymskich (wraz z polskim tłumaczeniem) na kolumnach Sądu Najwyższego⁵.

2. Charakterystyczną cechą ostatnich lat są liczne, niespotykane dotąd na taką skalę w Polsce, tłumaczenia źródeł, czemu towarzyszy zazwyczaj obszerny komentarz. W pierwszym dziesięcioleciu XXI w. czytelnicy otrzymali przede wszystkim⁶ nowe tłumaczenie podręcz-

³ Prezydent RP wręczył nominacje profesorskie Jarosławowi Rominkiewiczowi – postanowienie z dnia 27 marca 2014 r. i Annie Pikulskiej-Radomskiej – postanowienie z dnia 14 sierpnia 2014 r. Krzysztofowi Amiełańczykowi – postanowienie z dnia 17 lutego 2015 r. i Piotrowi Niczyporukowi – postanowienie z dnia 17 lutego 2015 r.

⁴ 18 lutego 2014 r. odbyło się kolokwium hab. Ewy Gajdy na podstawie pracy *Justyniańskie źródła prawne i pozaprawne w papirusach i inskrypcjach VI-VII w. oraz w apokryfach według źródeł VI-XVI w.*, 18 marca 2014 r. – kolokwium hab. Macieja Jończy na podstawie monografii *Przestępstwo znieważenia grobu w rzymskim prawie karnym* oraz 2 października 2014 r. – kolokwium hab. Agnieszki Kacprzak na podstawie monografii *Tra logica e giurisprudenza. 'Argumentum a simili' nei Topici di Cicerone*.

⁵ Por. też 'Regulae iuris'. *Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa wyd. 1 – 2001; wyd. 2 – 2006; wyd. 3 – 2011.

⁶ Por. też publikacje ustaw municypalnych dokonane przez B. SITKA: 'Tabula Heraclensis' ('Lex Iulia municipalis'). *Tekst – tłumaczenie – komentarz*, Olsztyn 2006, ss. 87; 'Lex coloniae Genetivae Iuliae seu Ursonensis' i 'lex Irnitana'. *Ustawy municypalne antycznego Rzymu. Tekst, tłumaczenie i komentarz*, Poznań 2008, ss. 232, a także tłumaczenie I księgi Digestów pióra B. SZOLC-NARTOWSKIEGO *Digesta Justyniańskie. Księga pierwsza*, Warszawa 2007, ss. 130, niestety bez komentarza, oraz 'Edictum Diocletiani de pretiis rerum venalium', przekład, wstęp i opracowanie

nika Gaiusa pióra Władysława Rozwadowskiego, *Gai Institutiones – Instytucje Gaiusa. Tekst i przekład*, Poznań 2003 oraz poprawione wydanie pracy M. i J. Zabłockich, *Ustawa XII Tablic. Tekst – tłumaczenie – objaśnienia*, Warszawa 2003⁷.

W ostatnim 3-leciu zespół prawników i filologów klasycznych, pod redakcją Tomasza Palmirskiego, podjął się wyjątkowej pracy, z efektów której będą korzystać następne pokolenia, czyli tłumaczenia całych Digestów. Pierwszych 11 ksiąg jest już opublikowanych (T. 1: ks. 1-4, T. 2: ks. 5-11), Kraków 2013. Całość ma być ukończona w 2016 roku⁸.

Kolejne tłumaczenia publikowane są bądź w formie odrębnych wydawnictw, jak np. *Zbiór prawa Mojżeszowego i rzymskiego. Tekst łacińsko-polski*, Lublin 2011, ss. 234, w przekładzie i z objaśnieniami Antoniego Dębińskiego, *Justyniańskie źródła prawne i pozaprawne w papirusach i inskrypcjach VI-VII w. oraz w apokryfach według źródeł VI-XVI w.*, Toruń 2013, ss. 274, Sum., Zsfg z tłumaczeniem i objaśnieniami Ewy Gajdy, czy publikowane w poznańskiej serii *Fontes Historiae Antiqua* źródła historyczno-prawne, jak np. wyjątkowo dokładne opracowanie M. Jońcy, *‘Laudatio Turiae – oratio uxori dedicata’*. *Pochwała Turii – mowa pogrzebowa ku czci żony*, Poznań 2011, ss. 162, oczywiście z polskim tłumaczeniem i wnikliwym komentarzem⁹, a także tłumaczenie jednego z tytułów Gelliusa dokonane przez Aldonę Ritę Jurewicz i Marię Piechocką-Kłos, *Aulus Gellius. ‘Noctes Atticae’ 2.24. ‘De vetere parsimonia; deque antiquis legibus sumptuariis’ – Aulus Gellius. Noce Attyckie 2.24. O dawnej oszczędności i o starożytnych ustawach dotyczących wydatków*, Poznań 2012, ss. 48, 7 fot., z komentarzem¹⁰ A.R. Jurewicz.

Przekładom wraz z komentarzem poświęcona jest też stała rubryka w «Zeszytach Prawniczych», w której różni autorzy udostępniają

A. i P. BARAŃCY, P. JANISZEWSKI, Poznań 2007. Co do dalszych tłumaczeń por. *Romanistyka polska ...* s. 25 i n.

⁷ Wyd. 3 – Warszawa 2013.

⁸ We wrześniu 2014 r. ukazały się dwa kolejne tomy: T. 3: ks. 12-19 i T. 4: ks. 20-27.

⁹ Por. rec. Ł.J. KORPOROWICZA, ridrom@uclm.es [aprile 2012].

¹⁰ Por. rec. K. TADAJCZYKA, «Studia Ceranea» 3/2013, s. 237 oraz krytyczną recenzję M. KURYŁOWICZA, «CPH» 65.2/2013, s. 446-450.

czytelnikom nie znającym łaciny wybrane tytuły Digestów¹¹, Kodeksu Justyniana¹² czy i *Leges regiae*¹³. Tłumaczone są nie tylko źródła prawnicze, ale także, jakże ważne dla poznania kultury prawnej tamtych czasów, źródła nieprawnicze, kolejne opracowania różnych zagadnień pióra Anny Tarwackiej¹⁴, a ponadto mowy Isajosa wykazane w prawie antycznym (s. 43).

Do wydawnictw źródłowych należy też zaliczyć opracowanie: *Macieja Nizoliusa mowa dziesiąta 'De civilis scientiae cognitione cum iuris studio necessario coniungenda' czyli o znajomości wiedzy o państwie, którą należy łączyć z koniecznym studium prawa* (z kopią pierwodruku łacińskiego), w przekładzie i opracowaniu H. Appel, W. Appel, ze wstępem A. Sokali, Toruń 2012, ss. 63.

¹¹ A. TARWACKA, *Księga pierwsza Digestów. Tekst – tłumaczenia – komentarz: tytuł 1 – «ZP» 3.2/2003, s. 357-370; tytuł 2 – «ZP» 3.1/2003, s. 197-242; tytuł 3 – «ZP» 4.2/2004, s. 255-271; tytuł 4 – «ZP» 5.1/2005, s. 275-278; tytuł 5 – «ZP» 8.2/2008, s. 317-334; tytuł 6 – «ZP» 9.1/2009, s. 321-334; tytuł 8 – „ZP» 9.2/2009, s. 365-375; tytuł 7 – „ZP» 10.1/2010, s. 275-306; tytuł 9 – „ZP»10.2/2010, s. 305-316; tytuł 10 – «ZP» 11.1/2011, s. 421-424; tytuł 11 – «ZP» 11.2/2011, s. 425-430; tytuł 13 – «ZP» 11.3/2011, s. 427-432; tytuł 14 – «ZP»11.4/2011, s. 419-424; tytuł 15 – «ZP» 12.2/2012, s. 199-206, a także A. DĘBIŃSKI, *13 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 8.1/2008, s. 355-367; 14 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 8.2/2008, s. 335-337; 15 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 8.2/2008, s. 339-346; E. LOSKA, *6 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 5.2/2005, s. 229-241; 7 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 6.1/2006, s. 301-307; T. PALMIRSKI, *17 tytuł 50 księgi Digestów – «ZP» 6.2/2006, s. 221-326; 7.1/2007, s. 311-373; 7.2/2007, s. 297-345; D. STOLAREK, *5 tytuł 48 księgi Digestów – «ZP» 12.1/2012, s. 205-224.*****

¹² A. STĘPKOWSKA, *XII tytuł V księgi Kodeksu – «ZP»2.2/2002, s. 169-201; 13 tytuł 5 księgi Kodeksu – «ZP» 5.2/2005, s. 243-280.*

¹³ A. TARWACKA, *'Leges regiae'. Tekst – tłumaczenie – komentarz, «ZP» 4.1/2004, s. 233-260.*

¹⁴ A. TARWACKA, *Aulus Gellius, Noce Attyckie. Tekst – tłumaczenie – komentarz. [wybrane tytuły] 20,1 – «ZP» 2.1/2002, s. 161-179; 10,2 – «ZP» 10.1/2010, s. 325-330; 13,14 – «ZP» 12.1/2012, s. 199-204; 15,11 – «ZP» 12.3/2012, s. 199-204; 4,20 – «ZP» 12.4/2012, s. 215-223; 4,2 – «ZP» 13.1/2013, s. 225-233; 6,4 – «ZP» 13.2/2013, s. 217-222; 4,12 – «ZP» 13.3/2013, s. 243-246; 4,14 – «ZP» 13.4/2013, s. 229-234.*

3. Obfitości tłumaczeń i komentarzy dotyczących źródeł nie towarzyszyły tak liczne prace dotyczące samych źródeł¹⁵. Można by zaryzykować stwierdzenie, że ważniejsze dla badaczy były same źródła, niż ich opracowania.

Z prac poświęconych historii źródeł należy odnotować artykuły o stanowieniu prawa: J. Zabłockiego, *Uchwały rzymskich zgromadzeń ludowych*, [w:] *'Regnare, gubernare, administrare'. Prawo i władza na przestrzeni wieków. Prace dedykowane profesorowi Jerzemu Malcowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, Kraków 2012, s. 3-15 oraz *'Leges votatae' nelle assemblee popolari*, «Diritto@Storia» 10/2012; W. Wołodkiewicza¹⁶ o Instytucjach Gaiusa: *Gaius Weroneński odzyskiwany*, «Palestra» 58.3-4/2013, s. 242-247, oraz o jakości prawa: *Stanowienie prawa – jakość prawa*, «Palestra» 56.5-6/2011, s. 212--216, o autorstwie reskryptów: K. Kłodzińskiego, *Udział sekretarzy 'ab epistulis' i 'a libellis' w procesie tworzenia reskryptów cesarskich*, «Studia Iuridica Toruniensia» 8/2011, s. 48-67, o przechowywaniu aktów prawnych: E. Loski, *Kilka uwag na temat 'Aerarium Saturni'* «Studia Prawnicze KUL» 4 (56)/2013, s. 37-41, Sum., rez., i *'Aerarium' i przechowywanie aktów prawnych*, «ZP» 13.2/2013, s. 27-42, Sum., uwagi o znaczeniu jurystów: A. Pliseckiej, *The Roman Jurists' Law during the passage from the Republic to the Empire*, «Jahrbuch Junge Rechtsgeschichte» 4: *Turning Points and Breaklines* 2012, s. 372-392, K. Amielańczyka, *Udział jurystów klasycznych w administracji rzymskiego wymiaru sprawiedliwości: upadek, czy wzrost znaczenia rzymskiej jursprudenjii*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 28/2012, s. 25-37, Sum., W. Dajczaka, *Authority of the Roman Jurist*, [w:] *Authority in the past and present*, Poznań 2013, s. 39-49, rozważania dotyczące ustaw municypalnych: A.R. Jurewicz, *Die 'Tabulae Publicae' in der 'lex Co-*

¹⁵ Większość publikacji została wykazana w *Romanistyka polska...*, dlatego w tym opracowaniu będą przedstawione tylko monografie i ważniejsze opracowania artykułowe z lat 2001-2010 oraz całość dorobku (w zasadzie bez recenzji i sprawozdań) z ostatnich 3 lat.

¹⁶ Por. też rec. W. WOŁODKIEWICZA z pracy L. Altzeri, *'Gesta senatus Romani de Theodosiano publicando'. Il Codice Teodosiano e la sua diffusione ufficiale in Occidente*, Berlin 2008, w «ZSS Rom. Abt.» 128/2011, s. 518-524.

loniae Genetivae Iuliae’, «Index» 41/2013, s. 117-131, wykorzystania inskrypcji do poznania prawa: A. R. Jurewicz, *Trzy inskrypcje z Volubilis (IAM 2.369, 370^a, 448) – ‘interpretari epigraphicam*, «Studia Prawnoustojowe» 22, 2013, s. 131-142, edyktu Karakalli: J. Méléze Modrzejewskiego, *L’Édit de Caracalla de 212 : la mesure de l’universalisme romain*, [w:] *Roman Law and Legal Knowledge. Studies in Memory of Henryk Kupiszewski*, Warszawa 2011, s. 21-36 (Annexe: ‘*Constitutio Antoniniana*’) oraz edyktu Dioklecjana: W. Wołodkiewicza, *Animals in the Emperor Diocletian’s ‘edictum de pretiis rerum venalium*’, [w:] *Birthday Beasts’ Book. Cultural Studies in Honour of Jerzy Axer*, Warszawa 2011, s. 463-469.

O prawie rzymskim w literaturze wczesnochrześcijańskiej pisali: A. Sacher, ‘*Dolus*’ w ‘*De officiis ministrorum*’ św. Ambrożego w kontekście ‘*De officiis*’ Cyserona, [w:] ‘*Apud Patres*’. *Prawo rzymskie w literaturze wczesnochrześcijańskiej*, Lublin 2011, s. 159-181, Sum., P. Sadowski, *Teodozjusz II w świetle ‘Historii Kościoła’ Hermiasza Sozomena*, [w:] ‘*Apud Patres*’..., s. 183-201, rés., M. Wójcik, *Prawo rzymskie w ‘De gubernatione Dei’ Salwiana z Marsylii*, [w:] ‘*Apud Patres*’..., s. 231-248, Sum.

Porównując publikacje z prawa rzymskiego ostatnich lat, trzeba na początku stwierdzić iż kierunek zainteresowań romanistów, w porównaniu z poprzednimi okresami¹⁷, znacznie się zmienił. Dotychczas, w XX wieku, interesowano się bowiem przede wszystkim prawem prywatnym. Ostatnio, w omawianym okresie, liczba monografii z szeroko pojętego prawa publicznego była dwa razy większa niż z prawa prywatnego.

Podobnie, jak czyniono to poprzednio¹⁸, zostały opublikowane ponownie artykuły W. Rozwadowskiego, ‘*Opera omnia*’¹⁹, I-II, Poznań 2013, ss. 987, drukowane poprzednio w różnych, czasami trudnodostępnych czasopismach.

¹⁷ Por. M. ZABŁOCKA, *Romanistyka polska po II wojnie światowej*, Warszawa 2002.

¹⁸ Por. zbiory artykułów R. TAUBENSCHLAGA, ‘*Opera minora*’, I-II, Warszawa 1959 oraz zbiór obcojęzycznych prac H. KUPISZEWSKIEGO, *Scritti minori*, Napoli 2000.

¹⁹ Por. rec. W. DAJCZAKA, «CPH» 65.2/2013, s. 437-439.

4. W prawie prywatnym jak zwykle proces cywilny cieszył się niewielkim zainteresowaniem. Z pierwszego 10-lecia XXI w. należy przede wszystkim²⁰ odnotować wznowienie „dzielka” Ginowta²¹ oraz rozważania K. Amiełańczyka o wpływie prawa rzymskiego na dzisiejszy proces cywilny²², a także artykuły J. Zabłockiego o postępowaniu egzekucyjnym w ustawie XII Tablic²³ i I. Szpringer o przywilejach egzekucyjnych²⁴ oraz artykuły o *episcopalis audientia*²⁵.

W ostatnim czasie powstała monografia dotycząca sądownictwa okresu późnego cesarstwa pióra J. Wiewiorowskiego, *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji*, Poznań 2012, ss. 381, Sum.

Ponadto ukazały się artykuły W. Rozwadowskiego, Bogdana Walczaka, *Rzymski proces formułkowy czy formularny*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 25/2011, s. 633-640, Sum. i, nawiązujące do prawa współczesnego, artykuły J. Misztal-Koneckiej, *Sędziowski obowiązek wydania wyroku: regulacje prawa rzymskiego na tle prawa polskiego*, «CPH» 64.2/2012, s. 113-125, Sum., rés. oraz *Zakaz wyrokowania ponad żądanie stron ('ne eat iudex ultra petita partium')* – rzymskie tradycje i współczesne regulacje polskiego procesowego prawa cywil-

²⁰ Pozostałe pozycje por. *Romanistyka polska...*, s. 35 i n.

²¹ E. GINTOWT *Rzymskie prawo prywatne w epoce postępowania legisakcyjnego (od decemwiratu do 'lex Aebutia')*, w opracowaniu W. Wołodkiewicza, Warszawa 2005.

²² K. AMIEŁAŃCZYK, *U podstaw prawa prywatnego: „Rzymski proces cywilny” i jego zasady*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 24/2010, s. 157-175.

²³ Por. J. ZABŁOCKI, *Postępowanie egzekucyjne w Ustawie XII Tablic*, [w:] *Czynić sprawiedliwość w miłości*. Warszawa 2001, s. 310-334, oraz *La pena del talio nel diritto romano*, [w:] *'Fides, Humanitas, Ius'*. *Studi in onore di Luigi Labruna*, VIII, Napoli 2007, s. 5991-6209 i *Procedura esecutiva nella legge delle XII Tavole*, [w:] *Studi in onore di Antonino Metro*, VI, Napoli 2010, s. 513-538.

²⁴ Por. I. SZPRINGER, *Wybrane przywileje egzekucyjne w prawie rzymskim*, [w:] *'Quid leges sine moribus'?* *Studia nad prawem rzymskim dedykowane Profesorowi Kuryłowiczowi w 65 rocznicę urodzin oraz 40-lecie pracy naukowej*, Lublin 2009, s. 125-141.

²⁵ Por. S. JÓŹWIĄK, *'Audientia episcopalis' w działalności św. Augustyna*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, Lublin 2004, s. 143-152, Zsfg; P. SADOWSKI, *'Episcopalis audientia' w ustawodawstwie Konstantyna Wielkiego*, [w:] *Historia prawa w służbie sprawiedliwości*, Opole 2006, s. 81-105.

nego, «ZP» 12.4/2012, s. 41-56, Sum., a nadto rozważania W. Wołodkiewicza o skutkach upływu czasu, zarówno w procesie, jak i prawie materialnym: *Le temps dans 'Code Théodosien'*, [w:] *Société, Économie, Administration dans le 'Code Théodosien'*, Lille 2012, s. 185-199.

5. Z prawa osobowego w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku powstało 6 monografii: A. Kacprzak, *La 'ratihabitio' nel diritto romano classico*, Napoli 2002, M. Wójcik, *Fundacje dobroczynne w rzymskim prawie poklasycznym*, Lublin 2003, F. Longchamps de Bériér, *Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego*, Wrocław 2004, wyd. 2 – Wrocław 2007 – praca nagrodzona pierwszym miejscem w konkursie «Państwa i Prawa» – J. Misztal-Koneckiej, *'Incestum' w prawie rzymskim*, Lublin 2007, Piotra Niczyporuka, *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009 i Aldony Rity Jurewicz, *Problem domniemania w rzymskim 'ius quod ad personas pertinet'*, Olsztyn 2009.

Wielokrotnie pisano o ponadczasowości rzymskich paremii²⁶, rzadziej o niewolnikach.

W ciągu ostatnich 3 lat F. Longchamps de Bériér opublikował włoską wersję swej, wymienionej powyżej, monografii *L'abuso del diritto nell'esperienza del diritto privato romano*, Torino 2013, ss. 247, a B. Szolc-Nartowski wydał monografię doktorską *'Error in nomine'. Rzymska myśl prawnicza i współczesne wyzwania*, Bielsko-Biała 2013, ss. 178, Sum.

Ponadto P. Niczyporuk powrócił do kwestii *nasciturusa*²⁷: *Rozważania Wolfganga Waldsteina o dziecku poczętym*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny w prawie rzymskim*, Olsztyn 2012, s. 217-229.

²⁶ Por. zwłaszcza artykuły W. Wołodkiewicza wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 45.

²⁷ Por też rec. «Białostockie Studia Prawnicze» 13/2013, s. 213-217 z pracy M.P. Baccari Vari, *'Curator ventris'. Il concepito, la donna e la repubblica. Tra storia e attualità*, Torino 2012 oraz rec. F. LONGCHAMPS DE BÉRIÉR, *Emocje w interpretacji prawa a opis rzeczywistości. Refleksje na marginesie książki Ernesta Bianchiego „Per un'indagine sul principio 'conceptus pro iam nato habetur'.* (Fondamenti arcaici e classici), Milano 2009, «Forum Prawnicze» 3 (11)/2012, s. 63-67.

Pozycją jednostki w starożytności, zwłaszcza w Rzymie, zajmował się J. Sondel, *Egalitaryzm i elitaryzm – kilka refleksji ze stanowiska romanisty*, [w:] *Egalitaryzm i elitaryzm. Tradycja i przyszłość Europy*, Opole 2012, s. 13-23, a także F. Longchamps de Bérier, *Podmiot prawa: między Rzymem a Jerozolimą*, [w:] *‘Consul est iuris et patriae defensor’*. *Księga pamiątkowa dedykowana Andrzejowi Kremerowi*, Warszawa 2012, s. 115-130.

Nadawaniu obywatelstwa poświęcili swą uwagę A.R. Jurewicz, K.T. Tadajczyk, *‘Edictum Claudii de civitate Volubilitanorum’*, «ZP» 13.2/2013, s. 45-58, zaś o rzymskim obywatelstwie św. Pawła pisała A. Tarwacka, *Św. Paweł a przywileje obywateli rzymskich*, [w:] *‘Apud Patres’...*, s. 219-229 i S. Harężga, *Apostoł Paweł wobec prawa rzymskiego według świadectwa Dziejów Apostolskich*, [w:] *‘Abiit non obiit’*. *Księga poświęcona pamięci ks. Prof. Antoniego Kościa*, Lublin 2013, s. 565-574.

O utracie wolności osób, które dobrowolnie nie poddały się cenzusowi i związanymi z tym skutkami, pisała A. Tarwacka, *The Consequences of Avoiding ‘census’ in Roman Law*, «Revista General de Derecho Romano» 21/2013 [http://www.iustel.com/v2/revistas/detalles_revista.asp?id_noticia=414019&d=1].

Ponadto K. Amielińczyk pisał o *‘Fictio legis Corneliae’*. *Kilka uwag na temat powstania i treści rzymskiej fikcji prawnej*, [w:] *‘Consul’...*, s. 13-26, a R. Świrgoń-Skok przedstawiła *Kategorie wieku w prawie rzymskim*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego» 77, «Prawo» 12/2013, s. 144-154, Sum., zarówno w prawie prywatnym, jak i publicznym.

A. Zaborowska udostępniła czytelnikom w formie artykułów swą pracę doktorską: *Powstanie ‘peculium’ (‘permissus domini, constituere peculium, concessio peculium’) w rzymskim prawie klasycznym*, «Studia Iuridica Toruniensia» 7/2010, s. 148-161, Sum. oraz *Statek jako ‘peculium’ w rzymskim prawie klasycznym*, «Studia Iuridica Toruniensia» 8/2011, s. 208-220, Sum., podobnie jak E. Ejankowska, która do poprzednich swych artykułów²⁸ dołączyła następujący pt. *Odrębność sytu-*

²⁸ Por. artykuły wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 41 i n.

acji majątkowej ‘*filiae familias*’ w świetle ‘*ius civile*’ okresu późnej republiki i pryncypatu, «*Studia Prawno-Ekonomiczne*» 88/2013, s. 35-48, Sum. W. Wołodkiewicz zajmował się *favor libertatis* w artykułach: ‘*Libertas non privata sed publica res est*’, «*Index*» 39/2011, s. 216-221 i ‘*Libertas non privata sed publica res est*’, [w:] ‘*Civis, civitas, libertas*’, «*Index*» per Franco Salerno, Napoli 2011, s. 38-43 oraz ‘*Favor libertatis*’ przy wyzwoleniu fideikomisarycznym (na marginesie tekstu Marcjana – D. 40,5,53), [w:] ‘*Consul*’... s. 247-253.

O niewolnikach pisano też w sposób niekonwencjonalny: R. Wojciechowski, *Zakaz posiadania niewolników-chrześcijan przez Żydów według Kodeksu Teodozjańskiego*, «*Acta Uwr.*» 3375 «*Prawo*» 313/2011, s. 29-39, Zsfg., A. Nowak, ‘*Servus quasi pater – de servilis cognatio*’, [w:] *Prace Katedry Historii Edukacji i Wychowania w Rodzinie*, II: *Kultura, edukacja, rodzina*, Bydgoszcz 2011, s. 97-125, P. Sadowski, *Edukacja niewolników w starożytnym Rzymie*, [w:] *Egalitaryzm i elitaryzm...*, s. 37-53;

Uregulowaniami prawnymi dotyczącymi stowarzyszeń rzemieślników, artystów i kupców zajęła się D. Nowicka, *Kilka uwag o zawodowych ‘collegia’ w starożytnym Rzymie*, [w:] *Samorząd i samorządność w przeszłości i teraźniejszości*, Wrocław 2013, s. 27-53.

6. Prawo rodzinne w XXI zdominowała problematyka dotycząca małżeństwa²⁹.

Przed wszystkim należy przypomnieć dwie prace zbiorowe dedykowane zmarłemu profesorowi³⁰: Henrykowi Kupiszewskiemu w dziesiątą rocznicę śmierci – *Marriage. Ideal – Law – Practice. Proceedings of a Conference Held in Memory of Henryk Kupiszewski*, Warsaw 2005 i Henrykowi Insadowskiemu w pięćdziesiątą rocznicę śmierci – *Wokół problematyki małżeństwa w prawie rzymskim. Henrico Insadowski (1888-1946) in memoriam*, Lublin 2007.

²⁹ Por. *Romanistyka polska...*, s. 47-52

³⁰ Por. też trzecią pracę poświęconą pamięci Prof. Henryka Kupiszewskiego, *Roman Law and Legal Knowledge. Studies in Memory of Henryk Kupiszewski*, Warszawa 2012, która dotyczy różnych zagadnień.

P. Niczyporuk przedstawił monografię *Żaloba i powtórne małżeństwo wdowy w prawie rzymskim*, Białystok 2002, A. Stępkowska opublikowała swą pracę doktorską w formie artykułów³¹. O władzy ojcowskiej pisali M. Kuryłowicz³² i J. Zabłocki³³.

W ostatnim 3-leciu z zakresu prawa rodzinnego opublikowano tylko jedną monografię J. Krzynówka, *Od 'ius vendendi' do 'emancipatio'*. *Prawne i społeczne aspekty 'emancipatio' dzieci w prawie rzymskim w okresie republiki i pryncypatu*, Warszawa 2012, ss. 236, Sum. [por. krytyczną rec. F. Longchamps de Bérier, *Prawo rodzinne archaicznego Rzymu „bez zbędnej gimnastyki umysłowej”*, «Forum Prawnicze» 6 (20)/2013, s. 44-50 i odpowiedź Autora, „Niezbyt wiele się z monografii dowiedziałem”, czyli o skutkach braku „gimnastyki umysłowej”. *Odpowiedź na recenzję F. Longchamps de Bérier*, «Forum Prawnicze» 1 (21)/2014, s. 60-67].

Ogólnych kwestii dotyczą artykuły R. Wojciechowskiego, *Wybrane funkcje gospodarcze i polityczne rzymskiej familia*, [w:] *Rodzina i jej prawa*, Wrocław 2012, s. 29-40 i M. Kuryłowicza, *Prawo rzymskie a nowe tendencje we współczesnym prawie rodzinnym (małżeństwo – związki partnerskie – adopcja)*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 201-208.

Szczegółowe kwestie związane z zawarciem i rozwiązaniem małżeństwa stanowią temat licznych artykułów: Z. Benincasy, *'Deductio in domum mariti' and the Conclusion of an 'iustum matrimonium'*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 11/2012, s. 13-26 i *'Deductio in domum mariti' a zawarcie 'iustum matrimonium'*, «ZP» 13.2/2013, s. 7-25, Sum.; A. Tarwackiej, *'Vidua visas patrem'. Threats of Divorce*

³¹ Por. *Ustanowienie i ukonstytuowanie się posagu w rzymskim prawie klasycznym*, «ZP» 6.1/2006, s. 195-218, Sum.; *Zakaz alienacji gruntów posagowych w rzymskim prawie klasycznym*, «CPH» 59.2/2007, z. 2, s. 21-43, Sum., rés.; *Zakaz obciążania nieruchomości posagowych w rzymskim prawie klasycznym*, «ZP» 7.1/2007, s. 7-21, Sum.; *'Dos recepticia' i 'dos aestimata' w świetle 'lex Iulia de fundo dotali'*, «SP» 7/2007, s. 203-217, Sum.; *Ochrona majątku posagowego w kontekście 'manumissio servi dotalis'*, «ZP» 8.1/2008, s. 55-73, Sum.

³² Por. *Romanistyka polska...*, s. 52.

³³ Por. *Romanistyka polska...*, s. 52.

in *Plautus' Comedies*, «Diritto@Storia» 10/2011-2012 [<http://www.dirittoestoria.it/10/D&Innovazione/Tarwacka-Plautus-divorce.htm>], *As far as the Bedroom... The Censor's Mark in Family Matters in Republican Rome*, «ZP» 13.2/2013, s. 187-202; J. Misztal-Koneckiej, ... 'quia specialiter non est prohibitum' (Ep. 60,5). Zakaz małżeństw między bliskimi krewnymi u św. Ambrożego a prawo rzymskie, [w:] 'Apud Patres' ..., s. 73-84, Sum.; A. Kacprzak, *Hombres, mujeres y obligacion de llevar luto. A proposito del regimen del luto en derecho romano*, [w:] *Cristianismo y mundo romano: V y VI ciclos de conferencias sobre el Mundo Clásico*, Pais Vasco 2011, s. 231-246; R. Jaworskiej-Stankiewicz, *Przemiany strukturalne małżeństwa rzymskiego w okresie poklasycznym – rozważania wokół konstytucji Konstancyjna Wielkiego z 331 r. (C.Th. 3,16,1)*, [w:] *Wokół konstytucji i zdrowego rozsądku. Prace dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Smoleńskiemu*, Szczecin-Jarocin 2011, s. 27-34, J. Urbanika, *Del matrimonio con el fantasma a las uniones del mismo sexo. La función jurídica y social del matrimonio*, [w:] *Cristianismo y mundo Romano: V y VI ciclos de conferencias sobre el Mundo Clásico*, Pais Vasco 2011, s. 219-230, *A Broken Marriage Promise and Justinian as a Lover of Chastity. On Novela 74 and P. Cairo Masp. I 67092 (AD 553)*, «JJP» 41/2011, s. 123-151 a także artykuł wykazany w prawach antycznych (s. 44), oraz S. Kuryś³⁴ 'Repudium' i jego skutki prawne w świetle kodyfikacji Justyniana, «CPH» 64.2/2012, s. 61-81, Sum., rés. oraz 'Repudium' i jego skutki prawne w Nowelach Justyniana, «CPH» 65.1/2013, s. 53-73, Sum., rés.

O sytuacji prawnej aktorów pisała E. Loska, *Sytuacja aktorów i aktorek w rzymskim prawie małżeńskim*, «ZP» 12.4/2012, s. 81-100, Sum., zaś J. Misztal-Konecka przedstawiła *Konsekwencje spożywania wina w świetle prawa rzymskiego*, [w:] 'Abiit non obiit' ..., s. 957-970.

M. Kuryłowicz powrócił³⁵ do tematyki związanej z adopcją³⁶: *Rozwój historyczny rzymskiej adopcji*, «Studia Iuridica Lublinensia»

³⁴ Niestety artykuły te zawierają wiele błędów merytorycznych..

³⁵ Por. *Romanistyka polska...*, s. 52.

³⁶ O *adrogatio* mówi też częściowo artykuł M. ZABLOCKIEJ, *Między emocjami a racjonalnością – trzy przykłady z prawa rzymskiego*, [w:] *Prawo i ład społeczny. Integralnokulturowa analiza zagadnienia racjonalności*, Warszawa 2011, s. 216-224.

16/2011, s. 35-53, Zsfg, P. Niczyporuk ukazał *Kompetencje 'pater familias' względem dzieci w ustawach królewskich ('leges regiae') w starożytnym Rzymie*, [w:] *Mężczyzna Etyka Ekonomia*, Białystok 2011, s. 179-197.

7. Z prawa rzeczowego w latach 2001-2010 zostały opublikowane 2 monografie: I. Szpringer, *Pierwszeństwo zastawów w prawie rzymskim*, Lublin 2006 (praca ta otrzymała wyróżnienie w konkursie «Państwa i Prawa») i R. Świrgoń-Skok, *Nieruchomość i zasady akcesji według prawa rzymskiego*, Rzeszów 2007 oraz liczne artykuły dotyczące pojęcia rzeczy i przedmiotu prawa własności³⁷, oraz sposobu nabycia własności przez *accessio*³⁸ a także – praw na rzeczy cudzej, zwłaszcza służebności³⁹ i zastawu⁴⁰.

W ciągu ostatnich 3 lat A. Plisecka przedstawiła monografię z porównania prawa rzeczowego i zobowiązań: *'Tabula picta'. Aspetti giuridici del lavoro pittorico in Roma antica*, Milano 2011, ss. 276. W. Rozwadowski powrócił do rozważań na temat własności: *Uwagi o tak zwanej własności relatywnej w prawie rzymskim*, «CPH» 63.2/2011, s. 201-208.

M. Kuryłowicz wykazał związek wsi z rzymskim prawem prywatnym, *'Rusticus' i 'rusticitas'*. *Wieś i wieśniacy w tekstach prawa rzymskiego*, «Studia Iuridica Toruniensia» 10/2012 s. 19-36, Sum.; Z. Benincasa zastanawiała się nad statusem dzikich zwierząt: *'Si vivariis inclusae ferae ...' Status prawny dzikich zwierząt żyjących w 'vivaria' i parkach myśliwskich w prawie rzymskim*, «ZP» 13.4/2013, s. 5-41, Sum. Nieobecny w polskiej powojennej romanistyce tematem immisji zajęła się R. Kamińska, *Dopuszczalność immisji w stosunkach sąsiedzkich starożytnych Rzymian*, «Studia Prawnicze KUL» 4 (56)/2013, s. 7-23, Sum., rez.

³⁷ Por. artykuły W. Dajczaka wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 55 i n.

³⁸ Por. artykuły R. Świrgoń-Skok wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 57.

³⁹ Por. artykuły J. Ożarowskiej-Sobieraj wykazane w *Romanistyka...*, s. 59.

⁴⁰ Por. artykuły I. Szpringer wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 58.

B. Ruszkiewicz przedstawiła artykuły z tematyki swej pracy doktorskiej: *Wyjątkowe przypadki zasiedzenia w prawie rzymskim*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 26/2011, [Księga pamiątkowa Profesora Sławomira Dalki] s. 391-403, Sum. oraz *'Longi temporis praescriptio' jako zarzut długiego okresu posiadania*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 235-248, Sum. Również pokłosem prac doktorskich są publikacje A. Stępkowskiej, *Charakter zakazu alienacji nieruchomości posagowych w rzymskim prawie klasycznym*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 295-316, Sum. i J. Ożarowskiej-Sobieraj, *Rzymska zasada 'servitus servitutis esse non potest' i jej znaczenie w polskim prawie cywilnym*, [w:] *Ze studiów nad tradycją prawa*, Warszawa 2012, s. 64-72. Ponadto Z. Benincasa pisała o zastawie: *Prawo zastawu jako zabezpieczenie roszczeń o zwrot pożyczki morskiej w D. 22,2,6*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 99-115, Sum. a W. Kowalski o szczególnym nabyciu własności: *Nabycie własności rzeczy ruchomej 'a non domino' w prawie rzymskim i współczesne zmagania z problemem*, [w:] *'Consul' ...*, s. 77-103.

8. Zobowiązaniom poświęcano początkowo, jak dotychczas, wiele uwagi. Z tego zakresu w pierwszym dziesięcioleciu opublikowano dwie monografie: T. Palmirskiego, *'Obligaciones quasi ex delicto'*. *Ze studiów nad źródłami zobowiązań w prawie rzymskim*, Kraków 2004 i M. Sobczyka, *Siła wyższa w rzymskim prawie prywatnym*, Toruń 2005.

W formie artykułów zostały ukazane główne wątki pracy doktorskiej o *societas* Z. Benincasy⁴¹ oraz pracy doktorskiej o *damnum iniuria datum* P. Świącickiej⁴². W zobowiązaniach kontynuowano oczywiście opracowywanie poszczególnych kontraktów, zwłaszcza

⁴¹ Por. *Romanistyka polska...*, s. 63 i n.

⁴² Por. *Romanistyka polska...*, s. 68.

konsensualnych⁴³, ponadto poświęcono stosunkowo wiele uwagi deliktom⁴⁴ i quasi deliktom⁴⁵.

W ostatnim 3-leciu zainteresowanie polskich romanistów zobowiązaniami zmniejszyło się na korzyść prawa publicznego i pozostałych zagadnień. Zajmowano się zarówno kwestiami ogólnymi zobowiązań, jak i poszczególnymi kontraktami. W porównaniu z minionym dziesięcioleciem prawie zaniechano problematyki deliktowej.

Zostały wydane 3 monografie: Z. Benincasy, *'Periculi pretium'. Prawne aspekty ryzyka związanego z podróżami morskimi w starożytnym Rzymie (II w. p.n.e. – II w. n.e.)*, Warszawa 2011, s. 292, Sum., M. Sobczyka, *Świadczenie w zamierzonym celu, który nie został osiągnięty*, Toruń 2012, ss. 450, Sum. oraz D. Nowickiej, *Zniesławienie w prawie rzymskim*, Wrocław 2013, ss. 334. Problematyki zobowiązań dotyczy też częściowo, powoływana już, monografia A. Pliseckiej, *'Tabula picta'. Aspetti giuridici del lavoro pittorico in Roma antica*, Milano 2011, ss. 276.

Ponadto D. Skrzywanek opublikowała na kanwie swej pracy doktorskiej artykuły: *Nieważne zobowiązania 'ex stipulatione'. Znaczenie 'impossibilium nulla obligatio est' Celsusa (D. 50,17,185) w prawie rzymskim*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 83/2011, s. 205-235, Sum.; *Nieważne zobowiązanie 'ex venditione'. 'Nec emptio nec venditio sine re quae veneat potest intellegi' (D. 18,1,8 pr.) Pomponiusa a 'impossibilium nulla obligatio est' Celsusa (D. 50,17,185)*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 84/2011, s. 209-238, Sum.; *Rozszerzająca interpretacja zasady 'impossibilium nulla obligatio est' (D. 50,17,185) a dogmatyczna niespójność koncepcji odpowiedzialności odszkodowawczej z § 311a (2) BGB*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 86/2012, s. 125-156, Sum.; *Historyczne tło ustawowego sformułowania zasady 'impossibilium nulla obligatio est' (D. 50,17,185) w Niemieckim Kodeksie Cywilnym*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 86/2012, s. 93-124, Sum.

⁴³ Por. *Romanistyka polska...*, s. 62-64.

⁴⁴ Por. *Romanistyka polska...*, s. 67.

⁴⁵ Por. zwłaszcza artykuły T. Palmirskiego, *Romanistyka polska...*, s. 69.

Podobnie związane z pracą doktorską są dalsze artykuły S. Kordasiewicza, *'Receptum nautarum' and 'custodiam praestare' revisited*, «RIDA» 58/2011, s. 193-210, *Zakres zastosowania edyktu 'nautae, caupones, stabularii ut recepta restituant'*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 163-180, Sum. oraz *Odpowiedzialność na zasadzie ryzyka a wybrane rozwiązania prawa rzymskiego*, «Studia Iuridica» 53/2011, s. 115-127.

M. Sobczyk, oprócz wymienionej wyżej monografii *Świadczenie w zamierzonym celu, który nie został osiągnięty*, opublikował też artykuł dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia: *Pojęcie 'causa' w źródłach prawa rzymskiego odnoszących się do bezpodstawnego wzbogacenia*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 269-294, Sum.; *Świadczenie niegodziwe w rzymskim prawie klasycznym – zarys tematyki*, [w:] *Ze studiów nad tradycją prawa...*, s. 23-38.

Owocem zorganizowanej w Warszawie międzynarodowej konferencji jest publikacja *'Culpa'. Facet of Liability in Ancient Legal Theory and Practice. Proceedings of the Seminar held in Warsaw 17-19 february 2011*⁴⁶, Warsaw 2012, ss. 296 z artykułami Z. Benincasy, *'Pro portionibus exercitionis conveniuntur'. Sul problema della responsabilità di 'plures exercitores qui per se navem exercent'*, s. 83-103; S. Kordasiewicza, *La colpa e la responsabilità del tutore*, s. 105-114; P. Świącickiej, *La colpa aquiliana e il ragionamento dei giuristi romani. Alcune riflessioni sulla struttura dell'argomentazione e delle regole di preferenza nel discorso dogmatico giurisprudenziale in tema di danneggiamento*, s. 201-240; A. Tarwackiej, *'Censorial stigma' and the problem of guilt*, s. 241-256 i J. Urbanika, *Diligent carpenters in Dioscoros' papyri and the Justinianic (?) standard of diligence. On P. Cairo Masp. II 67158 and 67159*, s. 273-296.

W. Dajczak studiował zagadnienia związane z naturą kontraktu: *„Natura umowy” w argumentacji prawników rzymskich*, [w:] *'Consul' ...*, s. 29-45, Z. Benincasa zajmowała się kwestią *essentialia negotii*

⁴⁶ Por. N. RAMPAZZO, *'Culpa' e responsabilità a Varsavia*, « Index » 39/2011, s. 770-772.

kontraktów: *Kontrowersje związane z ustaleniem przez osoby trzecie elementów przedmiotowo istotnych kontraktu konsensualnego w prawie rzymskim*, «*Studia Iuridica Lublinensia*» 16/2011, s. 73-94, Sum.

Kontraktu kupna-sprzedaży dotyczą artykuły W. Wołodkiewicza, *Animals in the Emperor Diocletian's Edictum de Pretiis Rerum Venalium* [w:] *Birthday Beasts' Book. Cultural Studies in Honour of Jerzy Axer*, Warszawa 2011, s. 463-469; A. Fermus-Bobowiec, I. Szpringer, *Z problematyki 'iustum pretium' – normatywne odzwierciedlenie idei słuszności w prawie*, «*Studia Iuridica Lublinensia*» 15/2011, s. 83-106, Sum. i *'Laesio enormis' jako podstawa współczesnej instytucji wyzyksu*, [w:] *'Ex contractu, ex delicto'...*, s. 191-209, Sum.; K. Wyrwińskiej, *Kazus złotego trójnoga a przedmiot sprzedaży w kontrakcie 'emptio spei'*, «*ZP*» 11.1, 2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremiera], s. 403-419, Sum. i *Znaczenie zwrotu 'id quod interest' dla problemu oszacowania odszkodowania w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania przez sprzedawcę zobowiązania z kontraktu kupna-sprzedaży w klasycznym prawie rzymskim. Wybrane przykłady*, [w:] *'Consul'...*, s. 255-267; K. Chodań, *Wpływ 'bona fides' na odpowiedzialność sprzedawcy za wady towaru w prawie rzymskim*, «*Z Dziejów Prawa*» 5 (13)/2012, s. 17-30; A. Tarwackiej, *'All You Can Eat' the Ancient Way*, «*ZP*» 13.3/2013, s. 211-220 i *Mędrék sprzedaje niewolnika, czyli wady towaru w antycznym dowcipie*, «*ZP*» 13.4/2013, s. 43-51, Sum.

Sporadycznie interesowano się innymi zagadnieniami, jak stypulacją (A. Plisecka, *Die Zulassung fremder Sprachen bei der Stipulation im klassischen römischen Recht*, «*ZSS Rom. Abt.*» 128/2011, s. 370-379), spółką (T. Palmirski, *'Societas leonina' w twórczości glosatorów*, [w:] *'Regnare gubernare administrare'...*, s. 181-189), transportem morskim (G. Blicharz, *Prawne aspekty finansowania transportu morskiego w starożytnym Rzymie*, «*CPH*» 64.2/ 2012, s. 291-314 oraz, rozważając tradycję prawa, *Pożyczka morska. Ślepa uliczka zachodniej tradycji prawa*, «*Forum Prawnicze*» 1 (15)/2012, s. 28-35 a także J. Ożóg, *Warunek 'si navis ex Asia venerit' w starożytności i średniowieczu*, «*CPH*» 64.2/2012, s. 83-112, Sum., rés.), umocnieniem zobowiązania (K. Chodań, *Stypulacja gwarancyjna w handlu rzymskim*,

[w:] *Ze studiów nad tradycją prawa...*, s. 15-22 oraz M. J. Nocuń, *Mechanizm umacniania zobowiązań poprzez przysięgę w europejskiej tradycji prawnej*, [w:] *'Regnum et religio'. Relacje państwo – religia na przestrzeni wieków*, Warszawa 2011, s. 11-25).

Na rzymskie kontrakty literalne okiem finansisty spojrział M. Mariański, *'Chirographum' i 'syngrapha' jako antyczne formy instrumentów finansowych*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 415-423.

Odpowiedzialności deliktowej dotyczą tylko cztery pozycje, wspomniana już monografia doktorska D. Nowickiej, *Zniesławienie w prawie rzymskim*, artykuł J. Rominkiewicza o odpowiedzialności za zniesławienie: *'Non scripsit meus ista Martialis'. Marcjalis o literackich paszkwilach*, «Acta UW» 3483, «Prawo» 315.2/ 2013, s. 7-18, Sum., artykuł M. J. Nocunia, *Odpowiedzialność z tytułu kradzieży w prawie Mojżeszowym i w prawie rzymskim*, [w:] *'Ex contractu, ex delicto'...*, s. 37-51, Sum., oraz krótkie uwagi W. Wołodkiewicza: *Rzymskie początki współczesnej odpowiedzialności za szkody na mieniu*, «Palestra» 56.11-12/2011, s. 187-191.

9. W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku z prawa spadkowego została opublikowana jedna monografia, wydana po polsku⁴⁷ praca doktorska F. Longchamps de Bériet, *O elastyczność prawa spadkowego. Fideikomis uniwersalny w klasycznym prawie rzymskim*, Warszawa 2006, a w nowoczesnej formie wykładu zapisanego na DVD W. Dajczak przedstawił *Testament na przestrzeni wieków*. Do poprzednich badaczy prawa spadkowego, jak M. Kuryłowicz, J. Zabłocki, F. Longchamps de Bériet, dołączyli też nowi: K. Amielińczyk, M. Jońca, A. Skalec, M. Nowak, E. Loska, W. Borysiak, S. Kursa, R. Świrgoń-Skok, J. Urbanik, M. Wójcik, J. J. Szerbowski⁴⁸. Większość autorów interesowało dziedziczenie testamentowe, poczynając od form testamentu⁴⁹, poprzez zagadnienia dotyczące poszczególnych

⁴⁷ Por. F. LONGCHAMPS DE BÉRIET, *Il fedecommesso universale nel diritto romano classico*, Warszawa 1997.

⁴⁸ Por. *Romanistyka polska...*, s. 71-72.

⁴⁹ Por. J. ZABŁOCKI, *Le più antiche forme del testamento romano*, [w:] *'Ius romanum. Schola sapientiae'*, Trnava 2009, s. 549-560 oraz *Najstarsze formy testamentu*

postanowień⁵⁰, ochronę członków rodziny⁵¹, po pogrzeby i ceremonie pośmiertne⁵².

W ostatnim 3-leciu wzrosło zainteresowanie tą dziedziną prawa: opublikowano 3 monografie, a mianowicie Franciszka Longchamps de Bérier, *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Law Perspective*⁵³, Warszawa 2011, ss. 290, Renaty Świrgoń-Skok, *Beneficja spadkowa w prawie rzymskim*, Rzeszów 2011, ss. 265, rias., Sławomira Kursy, *La diseredazione nel diritto giustiniano*, Bari 2012, ss. 246.

Ponadto M. Nowak zaprezentowała swą pracę doktorską w formie artykułów: 'Titius heres esto'. Rola praktyki prawniczej w procesie tworzenia prawa w późnej starożytności, «Studia Źródłoznawcze» 10/2011: *U schyłku starożytności*, s. 89-110, Sum., 'Mancipatio' and its Life in Late-Roman Law, «JJP» 41/2011, s. 103-122; 'Non omnis moriar' – the Funeral and After-death Ceremonies in the Light of Funerary Clauses in Egyptian Wills, [w:] *Feast, Play and Celebration in the Ancient World = Święto – Zabawa – Uroczystość w świecie starożytnym*, Warszawa 2011, s. 117-126 oraz *Losy mancytacji i 'testamentum per aes et libram' w okresie pryncypatu i późnego cesarstwa w świetle dokumentów praktyki prawnej*, «CPH» 63.2/2011, s. 241-259.

rzymskiego, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie*, Białystok-Katowice 2010, s. 137-145; A. SKAŁEC, *Testament mancyacyjny Antoniusa Silvanusa*, «ZP» 9.2/2009, s. 29-46, Sum.; M. KURYŁOWICZ, 'Testamentum holographum', «Rejent» 13.10/2003, s. 119-126,

⁵⁰ Por. E. LOSKA, *Legat w prawie rzymskim*, «ZP» 3.1/2003, s. 69-92, Sum.; M. KURYŁOWICZ, 'Fideicommissum hereditatis', *zapis uniwersalny i substytucja powiernicza*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego*, Kluczbork 2007, s. 183-195.

⁵¹ Por. W. BORYSIĄK, *Ochrona członków rodziny spadkodawcy na tle historyczno-prawnym i prawnoporównawczym*, «ZP» 8.2/2008, s. 149-189, Sum.

⁵² Por. M. KURYŁOWICZ, *Publiczne porządki i nieporządki pogrzebowe w okresie wczesnego cesarstwa rzymskiego*, [w:] *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie rzymskim*, Lublin 2010, s. 161-171 i M. NOWAK, 'Non omnis moriar'. *Pogrzeby, groby i ceremonie pośmiertne w tekstach prawa rzymskiego*, «Mówią Wieki» 11/2009, s. 9-13.

⁵³ Por. rec. A. GREBIENIOWA, «Index» 41/2013, s. 333-342.

Pogłębieniem tematyki pracy habilitacyjnej R. Świrgoń-Skok są dalsze artykuły: *Zasady odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe w prawie rzymskim*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego» 71 «Prawo» 10/2011, s. 209-220, Sum. oraz *Przywileje spadkowe w rozwoju historycznym rzymskiego prawa prywatnego*, «Ius et Administratio» 2013, nr 1, s. 94-105.

O wydziedziczeniu i ewentualnych jego skutkach pisał S. Kursa: *Formy wydziedziczenia w prawie justyniańskim*, «CPH» 63.2/2011, s. 65-95, Sum., résumé. oraz *Przedmiot i cel 'querela inofficiosi testamenti'*, «Themis Polska Nova» 2 (3)/2012, s. 81-94.

M. Kuryłowicz rozważał problem adopcji w kontekście dziedziczenia: *Wpływ adopcji na dziedziczenie testamentowe w prawie rzymskim*, «Annalec UMCS» 59.2/2012, s. 31-42, Sum.

M. Jońca podjął temat prawa spadkowego w źródłach nieprawniczych: *Święty Hieronim krytykuje 'Testamentum porcelii'*, [w:] *'Apud Patres'...*, s. 29-51, Sum. oraz *Testamentowa zagadka, prawnicza niemoc i zbawcza interwencja bajkopisarza (Phaedrus, 'Fabulae Aesopiae' IV, 5)*, [w:] *Baśń w terapii i wychowaniu*, Warszawa 2012, s. 77-89, zaś M. Sobczyk ukazał problemy związane z darowizną na wypadek śmierci: *Rzymska koncepcja darowizny na wypadek śmierci w komentarzu Paulusa do 'lex Iulia et Papia' (D. 39.6.35.2-3)*, «Studia Iuridica Toruniensia» 10/1012, s. 50-71 oraz częściowo w *Darowizna na wypadek śmierci w projekcie zmiany kodeksu cywilnego a rzymska 'donatio mortis causa'*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 231-243.

10. Cechą charakterystyczną ostatnich lat jest niespotykane dotąd zainteresowanie szeroko pojętym prawem publicznym. Z samego prawa karnego w omawianym okresie opublikowano więcej książek o prawie karnym i postępowaniu karnym (należy podkreślić, że sami Rzymianie nie znali takiego rozgraniczenia), niż w okresie pięćdziesięciu lat ubiegłego wieku. Dalej dominującym ośrodkiem w tej tematyce jest Lublin, gdzie odbywają się cykliczne konferencje poświęcone tej

problematyce⁵⁴. Pisano o periodyzacji prawa karnego, o jego rozwoju dzięki reskryptom Hadriana, o obronie koniecznej, o poszczególnych przestępstwach, o rodzajach wymierzanych kar, o dowodach i zasadach dotyczących procesu karnego. Poświęcono wiele miejsca najważniejszemu procesowi w dziejach ludzkości – procesowi Jezusa, przedstawiono też inne głośne procesy⁵⁵.

W ciągu 10 lat opublikowano z tego zakresu 10 monografii: B. Sitka, *Infamia w ustawodawstwie cesarzy rzymskich*, Olsztyn 2003, W. Litewskiego, *Rzymski proces karny*, Kraków 2003, P. Świąćkiej, *Proces Jezusa w świetle prawa rzymskiego. Studium z zakresu rzymskiego procesu karnego w prowincjach wschodnich w okresie wczesnego pryncypatu*, Kraków 2005, K. Amielańczyka, *Rzymskie prawo karne w reskryptach cesarza Hadriana*, Lublin 2006, M. Jońcy, „*Parricidium*” w prawie rzymskim⁵⁶, 2008 i *Głośne rzymskie procesy karne*, Wrocław 2009, J. Misztal-Koneckiej, ‘*Incestum*’ w prawie rzymskim, Lublin 2007, M. H. Dyjakowskiej, ‘*Crimen laesae maiestatis*’. *Studium nad wpływami prawa rzymskiego w Polsce*, Lublin 2010 (pierwszy liczący prawie sto stron rozdział mówi tylko o prawie rzymskim) oraz historyka J. Prostko-Prostyńskiego, ‘*Iudicium quinquievirales*’. *Sąd senatorski w Rzymie i Konstantynopolu od Gracjana do Justyniana*, Poznań 2008. Częściowo problematyki karnej dotyczy też praca A. Tarwackiej, *Romans and Pirates. Legal perspective*, Warszawa 2009.

Ostatnie 3 lata zaowocowały aż 8 monografiami. Są to 2 monografie K. Amielańczyka ‘*Lex Cornelia de sicariis et veneficis*’. *Ustawa Korneliusza Sulli przeciwko nożownikom i trucicielom 81 r. p.n.e.*, Lublin 2011, ss. 224, Sum. oraz ‘*Crimina legitima*’ w rzymskim prawie publicznym, Lublin 2013, ss. 375, Sum., monografie J. Misztal-Ko-

⁵⁴ Por. zestawienie tych konferencji i tematy wygłoszonych tam referatów w *Romanistyka polska...*, s. 75-81

⁵⁵ Por. *Romanistyka polska...*, s. 82-91.

⁵⁶ Por. rec. E. LOSKI, «CPH» 63.1/2011, s. 481-484; Por. też króciutki artykuł filozofki wrocławskiej J. PIECZONKI, ‘*Parricida a parenticida*’. *Hipoteza etymologiczna na podstawie żartu w passusie Plauta ‘Epidicus’ 349-351*, «CPH» 64.1/2012, s. 89-93.

neckiej, *Bigamia w prawie rzymskim*⁵⁷, Lublin 2011, ss. 335, Sum., E. Loski, *Zagadnienie obrony koniecznej w rzymskim prawie karnym*⁵⁸, Warszawa 2011, ss. 203, Sum., poprawione nowe wydania książki P. Święcickiej, *Proces Jezusa w świetle prawa rzymskiego. Studium prawno-historyczne*⁵⁹, Warszawa 2012, ss. 400, rias., monografia P. Kołodki, *Ustawodawstwo rzymskie w sprawach karnych. Od ustawy XII tablic do dyktatury Sulli*, Białystok 2012, ss. 313, Sum., oraz D. Stolarek, *'Adultera' w świetle 'lex Iulia de adulteriis coërcendis'*, Lublin 2012, ss. 229. i najnowsza monografia M. Jońcy, *Przestępstwo znieważenia grobu w rzymskim prawie karnym*, Lublin 2013, ss. 465. [por. krytyczną rec. T. Giaro, *Bezczeszczenie grobów w Rzymie a interes polskiego podatnika*, «Forum Prawnicze» 6 (20)/2013, s. 57-57 oraz odpowiedź Autora, *Góra urodziła mysz. Odpowiedź na recenzję Tomasza Giaro*, ibidem, s. 58-63.] Częściowo prawa karnego dotyczy też, wspomiana już, monografia D. Nowickiej, *Zniesławienie w prawie rzymskim*.

Prawa karnego dotyczy też częściowo praca zbiorowa: *Interes prywatny a interes publiczny w prawie rzymskim*, Olsztyn 2012, ss. 423 z artykułami K. Amiełańczyka, *The Idea of Inevitability of Criminal Liability in Roman Law*, s. 13-30; M. Dyjakowskiej, *'Cogitationis poenam nemo patitur' – karalność zamiaru i usiłowania w rzymskim prawie karnym*, s. 31-44; M. Fonfary, *Bigamia w prawie rzymskim i w prawie kanonicznym*, s. 341-352; J. Krzykowskiej, *Adwokat kościelny, dawniej i dziś*, s. 353-366; E. Loski, *Rola pretora w 'quaestiones perpetuae'*, s. 95-109; A. Świętonia, *Próba ograniczenia korupcji urzędniczej w późnym Cesarstwie Rzymskim na przykładzie 'suffragium'*. *Przegląd konstytucji zachowanych w 'Codex Theodosianus'*, s. 183-198.

Różnorodnej problematyce z prawa karnego, od deliktu kradzieży począwszy, poprzez „prawo medyczne”, po zasady procesu, poświęcone są liczne artykuły K. Amiełańczyka: *'Plagium'. Od deliktu kra-*

⁵⁷ Por. rec. K. DĄBROWSKIEGO, «Studia Prawnicze KUL» 2 (54) /2013, s. 153-155.

⁵⁸ Por. rec. K. AMIEŁAŃCZYKA, «ZP»12.4/2012, s. 241-247.

⁵⁹ Por. rec. z poprzedniego wydania M. SKRĘPKA, «OIR» 12/2008, s. 187-189.

dzieży do przestępstwa karnego uprowadzenia niewolnika w prawie rzymskim, «Gdańskie Studia Prawnicze» 27/2012 [Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Sylwestrzaka], s. 31-41; *'Iniuria'*. Kilka uwag o przestępstwie naruszenia nietykalności cielesnej w prawie rzymskim, [w:] *Przestępstwo przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, Warszawa 2013, s. 15-30, Sum., Marek Tulliusz Cynceron przeciwko rzymskiej „przestępczości zorganizowanej”, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011, s. 1041-1056; *Rzymianie i ich „prawo medyczne” (aspekty prawno-karne)*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 69-90, Sum.; *'Peculatus' – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law*, «Studia Ceranea» 2/2012, s. 9-25; *Obecność i znaczenie zasady słuszności w prawie karnym*, «Studia Iuridica Lublinensia» 15/2011, s. 29-44, Sum., *Zasada 'invitus agere vel accusare nemo cogitur' i jej znaczenie w prawie rzymskim*, [w:] *'Iudicium et Scientia'*. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika, Warszawa 2011, s. 699- 713, Coll. 1.1. „*DE SICARIIS [ET HOMICIDIIS CASU VEL VOLUNTATE]*” – czyli krótki wykład o transformacji rzymskiej ustawy przeciwko „nożownikom” w powszechne prawo przeciwko zabójstwu, «Studia Iuridica Lublinensia» 19/2013, s. 27-39, Sum., *'Lex Cornelia de iniuriis': Roman Private or Already Public Law*, [w:] *Lucius Cornelius Sulla. History and Tradition*, Lublin 2013, s. 177-189, *Postępowanie karne w starożytnym Rzymie. Postępowanie karne w okresie królewskim i republiki rzymskiej*, [w:] *System prawa karnego procesowego. Zagadnienia ogólne*, I. 1, Warszawa 2013, s. 219-225, częściowo [wraz z B. Szolc-Nartowskim] *Przymus pracy jako narzędzie realizacji odpowiedzialności prywatno-karnoprawnej w prawie rzymskim*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 30/2013, s. 27-38, Sum.

Pokłosem pracy habilitacyjnej J. Misztal-Koneckiej jest artykuł *Zakaz kazirodztwa w prawie rzymskim i prawodawstwie kościelnym (III-VI w.)*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 215-233, Sum., zaś pracy doktorskiej P. Kołodki artykuły: *'Lex Calpurnia de pecuniis repetundis' i jej znaczenie dla ewolucji rzymskiego prawa karnego*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony

Pamięci Andrzeja Kremera], s. 137-161, Sum. i „*Lex Poetelia de ambitu*” of 358 B.C. as an example of legislation against corruption in elections, «Studies in Logic, Grammar and Rethoric» 24 (37)/2011, s. 117-125.

Powrotem do tematyki pracy doktorskiej A. Tarwackiej jest jej artykuł: *Piracy in Roman Law and the Beginnings of International Criminal Law*, «Polish Review of International and European Law» 1.1-2/2012, s. 57-73. Ponadto przedstawiła ona stosunek Cycerona do obrony koniecznej, *Searching for the Roots. ‘Vis vi depulsa’ in the Concept of Cicero*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 11/2012, s. 77-88.

M. Kuryłowicz powrócił do problemu samobójstwa: *‘Libera mortis facultas’ w państwie i prawie rzymskim*, [w:] *‘Iudicium et Scientia’*. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika, Warszawa 2011, s. 715-725.

O rozszerzonej interpretacji *crimen maiestatis* pisała M. Wojtczak: *Sprawa Kremucjusza Kordusa – zagadnienie władzy i religii w rzymskim procesie karnym*, [w:] *‘Regnum et religio’...*, s. 26-39, zaś T. A. J. Banyś zaprezentował krótko *Przestępstwo dezercji u schyłku okresu republikańskiego*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 91-98, Sum.

Postępowaniem karnym zajmowała się M. Dyjakowska: *Postępowanie karne w starożytnym Rzymie. Postępowanie karne w okresie cesarstwa rzymskiego oraz proces prowincjonalny*, [w:] *System prawa karnego procesowego...*, s. 225-231 oraz W. Mossakowski, *‘Delator’ w rzymskich procesach karnych*, «Studia Iuridica Toruniensia» 12/ 2013, s. 201-219, Sum.

Najważniejszego procesu w dziejach ludzkości dotyczy, oprócz wymienionej powyżej monografii P. Święcickiej, artykuł M. Sobczyka, *Proces Jezusa oczami historyka prawa*, «Studia Iuridica Toruniensia» 12/2013, s. 221-252, Sum.

W nawiązaniu do swej pracy doktorskiej P. Kubiak opublikował artykuły *Skazanie na śmierć na arenie – wymiar sprawiedliwości czy operacja finansowa?*, «SP» 12/2010, s. 95-107, Sum., *Przekazy wczesnochrześcijańskie a ‘damnatio ad bestias’*, [w:] *‘Apud Patres’...*, s. 53-72, Sum., *‘Damnatio ad bestias’ – rodzaj kary śmierci czy sposób*

jej wykonania?, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 181-193, Sum., *Szkice z zakresu rzymskiego prawa karnego – skazanie do szkoły gladiatorów ('damnatio in ludum')*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 85/2012, s. 85-112, Sum. O odpowiedzialności karnej strażników za dopuszczenie do ucieczki z więzienia pisał on w artykule *O pożarach, trzęsieniach ziemi, aniołach i innych sposobach ucieczki z więzień w antycznym Rzymie*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 57-77,

O dodatkowej karze, jaką było tzw. potępienie pamięci pisali M. Dyjakowska, *'Damnatio memoriae' jako środek walki z opozycją polityczną*, «ZP» 11/4, [Zeszyt poświęcony Pamięci Prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego] s. 137-159, Sum. oraz L. Olszewski, *Polityka pamięci w starożytnym Rzymie: na marginesie 'damnatio memoriae' i 'consecratio'*, [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo*, Warszawa 2013, s. 332-345.

Ponadto T. Polański przedstawił kary, jakie spotykały autorów zbyt śmiałych utworów: *Wyrok śmierci na autora i jego dzieło. Jak państwo rzymskie niszczyło środowisko literackie*, [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo...*, s. 312-331, zaś J. Rominkiewicz pisał o plagiatkach: *'Impones plagiario pudorem'. Marcjalis o literackiej kradzieży*, «Studia Prawnicze KUL» 4 (56)/2013, s. 79-103.

11. W XXI wieku liczba publikacji z prawa publicznego (nie licząc prawa karnego) dorównuje liczbie publikacji z całego prawa prywatnego.

W pierwszym 10-leciu powstało z tego zakresu aż 12 monografii, jednak tylko 4 są owocem romanistów: Są to prace Jacka Wiewiorowskiego, *Stanowisko prawne rzymskich dowódców wojsk prowincjonalnych – 'duces' w prowincjach 'Scythia Minora' i 'Moesia Secunda'*, Poznań 2008, ss. 452 i *'Duces' of 'Scythia Minor'. A Prosopographical Study*, Poznań 2008, Anny Tarwackiej, *Romans and Pirates. Legal perspective*⁶⁰, Warszawa 2009, ss. 199, Renaty Kamińskiej, *Ochro-*

⁶⁰ Por. rec. P. KOŁODKI, «CPH» 58.1/2011, s. 471-481; P.J. DU PLESSIS, «The Classical Review» 62.1/2012, s. 245-246; E. GIANNOZZI, «RHD» 90.1/2012, s. 135-136;

na dróg i rzek publicznych w prawie rzymskim w okresie republiki i pryncypatu⁶¹, Warszawa 2010, ss. 172, Pozostałe wyszły spod pióra historyków nie prawników⁶². Pisano o problemach ogólnych dotyczących ustroju państwa, o municypiach, o poszczególnych urzędnikach, o środkach służących do ochrony miejsc publicznych. Szczególnie wiele prac powstało też na temat rzymskich finansów, wojska, a także stosunku państwa do religii⁶³.

W ostatnim 3-leciu powstały z tego zakresu 4 monografie romanistów: Anny Tarwackiej, *Prawne aspekty urzędu cenzora w starożytnym Rzymie*, Warszawa 2012, ss. 416, Sum., Anny Pikulskiej-Radomskiej, *'Fiscus non erubescit'. O niektórych podatkach rzymskiego pryncypatu*, Łódź 2013, ss. 150, Piotra Niczyporuka, *Bankierzy i operacje bankierskie w starożytnym Rzymie*, Białystok 2013, ss. 292, Sum., rias., oraz Wiesława Mossakowskiego, *Wybrane problemy rzymskiego prawa publicznego*, Toruń 2013, ss. 107 (częściowo problematyki kompetencji urzędników cesarskich dotyczy wykazana już (s. 199) praca Jacka Wiewiorowskiego, *Sądownictwo późnorzymskich wikariuszy diecezji*) oraz 4 monografie nieromanistów: 2 monografie młodego toruńskiego historyka prawa Karola Kłodzińskiego, *Sekretarze 'ab*

K.-H. ZIEGLERA, «ZSS Rom. Abt.» 129/2012, s. 864-873; F. GALGANO, *Pirati di fronte al diritto*, «Index» 41/2013, s. 519-523.

⁶¹ Por. rec. E. EJANKOWSKIEJ, «ZP» 12.3/2012 s. 233-240 i Ł.J. KORPOROWICZA, «Rivista Internacional de Derecho Romano» 56 (Abrys 2011), s. 95-102.

⁶² Są to: N. ROGOSZ, *Polityczna rola senatu w Republice Rzymskiej w latach 59-55*, Katowice 2004, D. OKOŃ, *'Consul designatus'. Desygnacja na konsula w okresie pryncypatu (30 r. p.n.e. – 235 r. n.e.)*, Szczecin 2008 oraz *'Severi et senatores'. Polityka personalna cesarzy dynastii Sewerów wobec senatorów w świetle badań prozopograficznych (193 – 235 r. n.e.)*, Szczecin 2009, S. RUCIŃSKI, *'Praefectus Urbi'. Strażnik porządku publicznego w Rzymie w okresie wczesnego cesarstwa*, Poznań 2008 (Rec. K. WOJCIECH, «ZSS Rom. Abt.» 129, 2012, s. 816-831) oraz *'Praefectus urbi'. Le gardnier de l'ordre public à Rome sous le Haut-Empire Romain*, Poznań 2009, K. KRÓLczyk, *Veteranen in den Donauprovinzen des Römischen Reiches (I.-3. Jh. N. Chr.)*, Poznań 2009; I.A. ŁUĆ, *Oddziały pretorianów w starożytnym Rzymie*, Lublin 2004 oraz *'Boni et mali milites Romani'. Relacje między żołnierzami wojsk rzymskich w okresie wczesnego cesarstwa*, Kraków 2010.

⁶³ Por. *Romanistyka polska...*, s. 93-106.

epistulis’ i ‘*a libellis*’ w kancelarii cesarzy od Augusta do Hadriana. *Studium historyczno-prawne*⁶⁴, Toruń 2011, ss. 139 i ‘*Officia maxima et principes officiorum*’. *Problematyka badań nad kancelarią cesarską okresu pryncypatu na przykładzie sekretariatu ‘a memoria*’, Kraków 2012, ss. 251, Katarzyny Kapłoniak, *Urzędy kuratorskie administracji miejskiej Rzymu od Augusta do Dioklecjana. Ich miejsce i znaczenie w senatorskim ‘cursus honorum*’, Kraków 2013, ss. 342, rias. i Hanny Appel, *Kontrowersje wokół ‘senatus consultum ultimum*’. *Studium z dziejów późnej republiki rzymskiej*, Toruń 2013, ss. 341, Sum.

Równie dużo kwestii opracowywano w formie artykułów.

Ustrój Rzymu w oczach Cesara ukazał Ł. J. Korporowicz, *Ustrój i społeczeństwo galijskie w świetle ‘De bello Gallico’ Cezara*, «ZP» 11.3/2011, [Zeszyt poświęcony Pamięci Profesora Lech Kaczyńskiego] s. 151- 165, Sum., zakres władzy pierwszego princepsa naszkicowała A. Tarwacka, ‘*Censoria potestas*’ Oktawiana Augusta, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 359-375, Sum., zaś Jędrzej M. Kondek przedstawił „rzymskich tyranów”, *Abrogation of Legal Effects of Usurpations in the Late Roman Empire*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 11/2012, s. 27-60.

Wymogi stawiane urzędnikom i kolejność sprawowania urzędów opisała K. Wyrwińska, *Na straży republiki – kilka uwag o znaczeniu zasady ‘cursus honorum’ dla ustroju rzymskiego w czasach przedsullańskich*, [w:] ‘*Regnare gubernare administrare*’..., s. 17-24. Ustrój Rzymu w okresie Dominatu opisał B. Sitek, *Władza absolutna cesarzy rzymskich okresu Dominatu na tle współczesnych koncepcji władzy*, [w:] ‘*Consul*’..., s. 199-214 [artykuł przedstawia tylko ustrój państwa rzymskiego]. Problemów ogólnych dotyczy też artykuł W. Mossakowskiego, *Elementy międzynarodowe zarządu terytorialnego w starożytnym Rzymie*, [w:] ‘*Consul*’..., s. 143-152.

B. Sitek kontynuował⁶⁵ swe rozważania dotyczące municypiów: ‘*Remotio ab ordinem*’. *Wydalenie dekuriona (radnego) z ‘ordo decu-*

⁶⁴ Por. rec. W. DUŻEGO, «Klio» 16/2011, s. 273, A.R. JECKA, «Klio» 17/2011, s. 149-151, M. JOŃCY, «ZP» 12.4/2012, s. 232-236.

⁶⁵ Por. poprzednie artykuły dotyczące *leges municipales* wykazane w *Romanistyka polska...*, s. 95.

riumum' (rady miasta), «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 249-267, Sum., 'De administratione rerum ad civitates pertinentium'. *Zasady wydatkowania środków publicznych na przykładzie zakupu zboża*, «SP» 13/2011, s. 355-368, Sum., 'Condere civitatem'. *O prawnych, administracyjnych i technicznych ramach założenia miasta w prawie rzymskim na tle współczesnych rozwiązań*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 153-172.

Dalej zajmowano się kompetencjami poszczególnych urzędników.

O wyjątkowej sytuacji istnienia równocześnie 2 dyktatorów pisała A. Tarwacka, 'Dictator senatu legendo'. *The Unusual Dictatorship of M. Fabius Buteo*, «ZP» 13.1/2013, s. 185-196, streszcz. Dyktatora dotyczy też artykuł J. Rudnickiego, *Instytucja dyktatury w Republice Rzymskiej*, «CPH» 63.1/2011, s. 11-46, Sum. rés., krytyczna recenzja A. Ziółkowskiego, *Jak o dyktaturze pisać nie należy*, «CPH» 64.1/2012, s. 201-208, i polemika J. Rudnickiego, *Rzymska dyktatura a historia jej oddziaływania. W odpowiedzi Profesorowi Adamowi Ziółkowskiemu*, «CPH» 65.1/2013, s. 407-411.

M. Jońca pisał o prokonsulu: *Provisions for the 'proconsul'*. *Some remarks on D. 1.16.6.3 in the Kórnik manuscript of 'Digestum Vetus'*, «Classica Cracoviensia» 15/2012, s. 123-137 zaś F. Longchamps de Bérier – o różnorodnych kompetencjach pretora: *Pretor jako promotor dobra wspólnego*, [w:] *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2013, s. 78-91, podobnie jak P. Kołodko, *Pretor urzędnikiem magistratury rzymskiej. Zarys problematyki*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 12/2013, s. 31-55.

Swą monografię o cenzorach, powołaną powyżej, A. Tarwacka poprzedziła artykułami: 'Censores edixerunt'. *Przedmiot i cele edyktów cenzorskich*, «CPH» 63.1/2011, s. 193-219 oraz *O tym, jak Plaut nie pisał o cenzorach*, «Studia Prawnicze KUL» 4 (56)/2013, s. 103-118, Sum., rez.

O kompetencjach edylów kurulnych i plebejskich pisała R. Kamińska, 'Totam urbem tuendam esse commissam' (Cic., in *Verr.* 2,5,36). *The Aediles as Guardians of Order in Republican Rome*, «ZP» 12.3/2012, s. 177-198, streszcz., *Organizacja 'cura urbis' w Rzymie w początkach pryncypatu*, «ZP» 13.1/2013, s. 73-95, Sum., *Zarys*

kompetencji edylów jako urzędników miejskich, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 88/2013, s. 71-96, Sum., *Sprawowanie urzędów edyla plebejskiego i edyla kurulnego w republice i pryncypacie rzymskim*, «CPH» 65.2/2013, s. 165-176 oraz *'Augustus nova officia excogitavit' (Svet. Aug. 37). Oktawian August twórcą 'cura urbis'?*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 12/2013, s. 13-29. Kontynuowała⁶⁶ też swe rozważania o środkach służących do ochrony miejsc publicznych: *Ochrona miejsc świętych w prawie rzymskim*, «ZP» 12.1/2012, s. 19-93, Sum., pisała o regulacjach określających dostarczanie wody: *Koncesje wodne w rzymskim prawie publicznym w okresie Republiki*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 139-151.

Starożytnym „służbom przeciwpożarowym” poświęcił swą uwagę P. Kołodko, *The Powers and Significance of the Prefect of the 'Vigiles' ('praefectus vigiliū')* in *Ancient Rome*, «ZP» 12.4/2012, s. 199-214, streszcz.

Dualistyczny stosunek cesarzy do *suffragium* przedstawił A. Świętoń, *Próba ograniczenia korupcji urzędniczej w późnym Cesarstwie Rzymskim na przykładzie 'suffragium'. Przegląd konstytucji zachowanych w 'Codex Theodosianus'*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 183-198.

Monografię *'Fiscus non erubescit'* poprzedziła A. Pikulska-Radomska artykułami dotyczącymi podatków ściąganych w okresie republiki i wczesnego pryncypatu: *On Some Fiscal Decisions of Caligula and Vespasian*, «Studia Ceranea» 2/2012, s. 53-60, *Uwagi o rzymskim fiskalizmie epoki wczesnego cesarstwa*, «Studia Iuridica Toruniensia» 10/2012 [Studia ofiarowane profesorowi Ryszardowi Łaszewskiemu], s. 37-49, Sum., *Rzymskie 'tributum' jako instrument polityki międzynarodowej*, [w:] *'Consul' ...*, s. 167-173; *'Portorium' in the Roman Republic*, [w:] *Liber Amicorum Guido Tsuno*, Frankfurt a. Main 2013, s. 301-308.

P. Kubiak rozważał karę więzienia za niepłacenie podatków, *Imprisonment of Tax Non-Payers – an Abuse of Power or a Measure of Legal Discipline?*, «Studia Ceranea» 2/2012, s. 45-51, a P. Sawicki – ulgi podatkowe: *Remarks on Some Tax Exempts in Ancient Rome*, «Studia

⁶⁶ Por. *Romanistyka polska...*, s. 98.

Ceranea» 2/2012, s. 61-73, zaś J. Wiewiorowski – formy nadużycia prawa przez poborców podatkowych: *The Abuses of Exactores and the Laesio Enormis – a New Remarks*, «Studia Ceranea» 2/2012, s. 75-84.

O polityce fiskalnej cesarzy pisała też M. Dyjakowska, *Fund Collection through Litigation by the State Treasury in Roman Empire (with Special Reference to the First Centuries A. D.)*, «Studia Ceranea» 2/2012, s. 27-44 i historyk – S. Ruciński, *Antyczna recepta na kryzys finansowy państwa – reformy Wespazjana i Tytusa. Zarys problematyki*, [w:] *‘Interpretatio rerum gestarum’*. Studia ofiarowane profesorowi Januszowi Ostoja-Zagórskiemu, Bydgoszcz 2013, s. 122-132 oraz *Polityka fiskalna Domicjana. Zarys problematyki*, [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo...*, s. 273-284.

Pierwszemu znanemu nam autorowi traktatu o rzymskim prawie wojskowym poświęcili swą uwagę M. N. Faszczka, K. Kłodziński, *‘Immunes’ w armii rzymskiej w ujęciu jurysty rzymskiego Publusa Taruttienusa Paternusa*, «ZP» 12.4/2012, s. 57-79, Sum.

J. Wiewiorowski pogłębiał⁶⁷, z punktu widzenia historyka, prawnika i ikonografa, tematykę urzędników administracji w prowincjach w późnym cesarstwie, *Los primeros administradores de la diocesis de España*, [w:] *‘Studia Lesco Mrozewicz ab amicis ed discipulis dedicata’*, Poznań 2011, s. 425-438, *‘Vicarius Thraciarum’ in the 4th and 5th centuries: some remarks*, «Byzantinische Forschungen» 30/2011, s. 385-410, *Postulat uporządkowania prawa w Anonima „De rebus bellicis”*, «Studia Europaea Gnesnensia» 5/ 2012, s. 65-80, *Insygnia of Roman Vicars of Dioceses as Representatives of ‘divine’ Emperors*, [w:] *Beiträge zur Rechtsikonographie Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde = «Signa Iuris»* 10/2012, s. 59-80, fig. 12, *Zakres terytorialny kompetencji ‘vicarius Thraciae’ w VI-VII w.*, [w:] *Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo...*, s. 506-515, *Szczegóły geograficzne w ‘Notitia dignitatum in partibus Orientis’*, «Studia Źródłoznawcze» 12/2013: *U schyłku starożytności*, s. 149-164, *‘Agentes’ vices ‘praefectorum praetorio, comites provinciarum’ and vicars as the tool of Constantine of Great*, [w:] *Saint Emperor Constantine*

⁶⁷ Por. *Romanistyka polska...*, s. 101 i n.

and Christianity, I, Niš 2013, s.283-293, oraz *Imperial Authority as Exemplified by Enactments Related to the Judiciary in the Late Roman Diocese of Hispania*, [w:] *Authority in the Past and Present*, Poznań 2013, s. 51-77.

Prawem budowlanym zajmowała się A. Skalec w artykule: *Regulacje dotyczące odległości między budynkami w prawach antycznych*, «ZP» 11.2/2011, [Zeszyt poświęcony Pamięci Księdza Rektora Ryszarda Rumianka] s. 337-352, Sum., oraz w artykułach wykazanych przy prawach antycznych (s. 229-230). O ponownym wykorzystaniu materiału pochodzącego z rozbiórek pisze A. Garczewska, *Spoliacja na przestrzeni wieków*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 45-55 [artykuł w zasadzie dotyczy tylko prawa rzymskiego].

Monografię na temat rzymskiej bankowości poprzedził P. Niczypruk artykułami ‘*Mensarii*’, *bankers acting for public and private benefit*, «Studies in Logic, Grammar and Rhetoric» 24 (37)/2011, s. 105-115, ‘*Mensarii*’ – как банкиры, «Miscellanea Historico-Iuridica» 11/2012, s. 29-40, *Aukcyjna sprzedaż majątków z udziałem bankierów w starożytnym Rzymie*, [w:] *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego. Księga Jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa*, Białystok 2012, s. 596-605, *Operacje wykonywane przez bankierów rzymskich (‘argentarii’)*, «Krytyka Prawa» 5/2013, s. 481-506 oraz ‘*Nummularii*’, *государственные и частные банкиры в древнем Риме*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 12/2013, s. 57-74.

Związek wierzeń rzymskich z funkcjonowaniem państwa ukazała E. Loska, *Uwagi na temat procedury ‘obnuntiatio’*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 195-213, Sum.

W 2011 r. została wznowiona [pierwodruk 1923] monografia M. S. Popławskiego, ‘*Bellum Romanum*’. *Sakralność wojny i prawa rzymskiego*, Lublin 2011, ss. 279, Summ. (stresz. po łacinie), poświęcona prawno-sakralnym zwyczajom, obrzędom i praktykom narodu rzymskiego.

O edyktach przeciw poganom, zamieszczonych w Kodeksie Teodozjańskim, pisała M. Wojtczak, *Chosen aspects of the execution of the imperial edicts regarding pagan cult in the context of public celebra-*

tions and feasts in the IV century, [w:] *Feast, Play and Celebration in the Ancient World = Święto – Zabawa – Uroczystość w świecie starożytnym*, Warszawa 2011, s. 153-162, a o represjach kierowanych przeciwko apostatom i heretykom za czasów Justyniana – S. Kursa, *Ochrona ortodoksyjnej wiary w ustawodawstwie Justyniana*, «ZP» 12.2/2012, s. 5-27, Sum. Historyk S. Turlej w monografii *Justyniana Prima: niedoceniony aspekt polityki kościelnej Justyniana*, Kraków 2011, ss. 265 na podstawie Nowel wyjaśnia różne aspekty polityki kościelnej tego cesarza.

Na pograniczu prawa i obyczajowości plasują się artykuły M. Kuryłowicza *Horacy, 'Sermones' 1,8: Poeta na cmentarnych ścieżkach, między prawem a obyczajami*, «Studia Prawnicze KUL» 4 (56)/2013, s. 25-35, Sum., rez., a także rozważania E. Włodarczyk, *O problemach z pewnym niepozornym rzymskim świętem. 'Feriae stultorum' w literaturze starożytnej*, [w:] *Feast, Play and Celebration in the Ancient World...*, s. 143-152. M. Wójcik ukazała wpływ epidemii, zwłaszcza na prawo spadkowe: *Plaga Justyniana. Cesarstwo wobec epidemii*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 377-401, Sum.

12. Filozofia prawa, metodologia i doktryny politycznoprawne doczekały się w pierwszym dziesięcioleciu 3 monografii. Są to prace T. Giaro, *Römische Rechtswahrheiten. Ein Gedankenexperiment*, Frankfurt a. Main 2007, M. Kuryłowicza, *Symbol prawa ludzkiego. Szkice o prawie rzymskim w utworach Louisa Aragona i Mieczysława Jastruna*, Lublin 2008 i jego ucznia T. Banacha, *Rzymska tradycja prawna w myśli politycznej Narodowej Demokracji (1918–1939)*, Warszawa 2010.

Najważniejszą pracą w ostatnim 3-leciu z zakresu filozofii i metodologii jest, wg mnie, monografia A. Kacprzak, *Tra logica e giurisprudenza. Argumentum a simili nei Topici di Cicerone*⁶⁸, Varsavia 2012, ss. 378, mimo krytycznej recenzji F. Longchamps de Bériér, *O wniosku*

⁶⁸ Por. też pozytywną rec. U. BABUSIAUX, *Tra Logicae Giurisprudenza. 'Argumentum a simili' nei Topici di Cicerone*, «ZSS» 131/2014, s. 483-494.

analogicznym „między logiką i jurysprudencją”, czyli *ani tu, ani tam*, «Forum Prawnicze» 4 (12)/2012, s. 50-62, (por. odpowiedź Autorki *O wnioskowaniu z analogii – odpowiedź na recenzję Franciszka Longchamps de Bériera* książki „*Tra logica e giurisprudenza. Argumentum a simili nei ‘Topici’ di Cicerone*”, *ibidem*, s. 63-69).

Badania nad wartościami etycznymi prawa rzymskiego, oprócz wymienionej powyżej monografii, kontynuuje⁶⁹ M. Kuryłowicz także w artykułach: *Od totalitaryzmu do humanitaryzmu. Literackie wizje prawa rzymskiego*, «ZP» 11.1/2011 [Prace poświęcone Pamięci Andrzeja Kremera], s. 13-37, *Wokół pojęcia ‘aequitas’ w prawie rzymskim*, «Studia Iuridica Lublinensia» 15/2011, s. 15-27, *‘Alterum non laedere’ i uniwersalność rzymskich zasad prawa*, [w:] *Państwo i prawo w dobie globalizacji*, Rzeszów 2011, s. 171-181, *Das römische Recht als Ideal eines richtigen und gerechten Rechts*, «Comparative Law Review» 16/2013, s. 247-266.

Nawiązaniem do prac M. Kuryłowicza jest artykuł J. Górskiej, *Uwagi o stosunku do prawa rzymskiego w niektórych dwudziestowiecznych europejskich państwach o ustroju autorytarnym*, [w:] *Ze studiów nad tradycją prawa...*, s. 58-63.

Wyrazem powrotu do problematyki kryterium prawdy⁷⁰, a jednocześnie zmarginalizowania znaczenia prawa rzymskiego w dydaktyce są prace T. Giaro, *Afrikan und die ‘reductio ad absurdum’*, [w:] *‘Africani Quaestiones’*, Berlin – Heidelberg 2011, s. 1-15, *Praxeologische Folgerungen in der römischen Jurisprudenz*, [w:] *Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Alejandro Guzmán Brito*, II, Alessandria 2011, s. 611-628, *Rzymskie prawdy prawnicze. Eksperyment myślowy*, [w:] *‘Aurea praxis aurea teoria’*. *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, II, Warszawa 2011, s. 2959-2982; *Knowledge of Law as Knowledge of Facts. The Roman Experience*, [w:] *Roman Law and Legal Knowledge...*, s. 215-241, *Prawdy prawa i prawdy prawnicze. Trzy pytania historyka*, [w:] *‘Abiit non obiit’...*, s. 901-915, *Papinian und die ‘reductio ad absurdum’*, [w:] *‘Argumenta Papinia-*

⁶⁹ Por. *Romanistyka polska...*, s. 110 i n.

⁷⁰ Por. *Romanistyka polska...*, s. 107 i n.

ni', Berlin-Heidelberg 2013, s. 41-57; *Verità fattuale e verità normativa nell'argomentazione della giurisprudenza romana*, [w:] 'Quod est veritas'? *Un seminario sulla veritas e forme giuridiche*, Napoli 2013, s. 359-380. W artykule *Fokus, czyli o dyscyplinach pomocniczych na przykładzie romanistyki*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody prawnicze*, Warszawa 2013, s. 189-194, T. Giaro uważa, iż „prawo rzymskie nie powinno być nauczane na uniwersytetach jako takie, lecz jako część europejskiej tradycji prawa” (s. 193).

W. Dajczak przestrzega przed błędem poznawczym polegającym na bezpośrednim łączeniu prawa rzymskiego z obowiązującym prawem cywilnym: *Błędy poznawcze a tęsknota za użytecznością nauki prawa rzymskiego*, «Forum Prawnicze» 3 (17)/2013, s. 9-20, zaś F. Longchamps de Bériet, w artykule *Finansowa analiza prawa a znaczenie prawa rzymskiego*, «Forum Prawnicze» 5 (19)/2013, s. 6-16, stwierdzając, iż rzymski porządek prawny charakteryzowała elastyczność i innowacyjność, podkreśla „konieczność dostrzeżenia i zrozumienia ducha prawa rzymskiego, który ma niewiele wspólnego z abstrakcyjną ideą prawa rzymskiego, ale odnosi się do *prawa rzymskiego w działaniu* – prawnego doświadczenia rzymskiego” (s. 14).

Refleksyjny charakter mają też artykuły P. Świąćkiej, *Prawo jursprudencyjne jako prawniczy dyskurs argumentacyjny (zarys problematyki)*, «ZP» 11.1/2011 [Prace poświęcone Pamięci Andrzeja Kremera], s. 317-338; "...'connectiones inter iura variorum observamus' ...", *en recherchant l'explication de la notion d'acculturation juridique*, «Iuris Scripta Historica» 27/2011: *Modernisme, tradition et acculturation juridique*, s. 7-32; *Réflexions sur la structure de l'argumentation juridique basée sur la 'naturalis ratio' d'après les jurists romains*, [w:] *Droit naturel et droits de l'homme. Actes des Journées Internationales de la Société d'Histoire du Droit, 2009 (Grenoble-Vizille)*, Grenoble 2011, s. 55-85, *Źródła prawa i ich obowiązywanie – współczesność a prawo rzymskie*, «Forum Prawnicze» 4-5 (6-7)/2011, s. 65-84, *Formalność topicznego myślenia. Problem „reguł proceduralnych” dyskursu dogmatycznego rzymskich jurystów*, «CPH» 63.2/2011, s. 209-240. oraz *Dyskursywnie dialektyczne pozna-*

nie i rozwój prawa w Rzymie republikańskim (przyczynę do dalszych rozważań), [w:] *'Consul'...*, s. 217-229.

J. Wiewiorowski szuka możliwości nowej interpretacji źródeł rzymskich stosując socjologiczną teorię dopasowania łącznego: *Socjologia i prawo rzymskie – krótkie uwagi w świetle dwóch konstytucji rzymskich okresu dominatu*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 281-301.

Zupełnie nowatorskim osiągnięciem są badania M. Jończy prowadzone na styku prawa i sztuk pięknych⁷¹. Badał on materiał ilustracyjny średniowiecznych iluminowanych rękopisów porównując je z tekstem, do którego się odnosily: *Provisions for the proconsul. Some remarks on D. 1.16.6.3 in the Kórnik manuscript of 'Digestum Vetus'*, «Classica Cracoviensia» 15/2012, s. 123-137. Analizował prawniczą wymowę dekoracji w watykańskich stancach: *Die Stanza della Segnatura von Raffael. Versuch einer „romanistischen“ Exegese*, [w:] *'Fontes Iuris'. Atti del IV Jahrestreffen Junger Romanistinnen und Romanisten. Lecce 30-31 marzo 2012*, Napoli 2013, s. 219-233, przypominał artystyczne zainteresowania Leona Pinińskiego: *Leon hr. Piniński - historyk sztuki stworzony przez podróżę*, [w:] *Aksjologia podróży*, Warszawa 2012, s. 175-198, pisał o atrybutach sędziowskich: *Różdżka sprawiedliwości*, «Iustitia» 2011 nr 4 s. 257, o wyobrażeniu Sprawiedliwości: *Dwa wyobrażenia Sprawiedliwości na prawniczych exlibrisach*, «Iustitia» 1 (7)/2012, s. 56, o ozdabianiu tekstów prawniczych: *Jak fantastyczne stwory pomagały w nauce prawa*, «Edukacja Prawnicza» 2 (22)/ 2011, s. 46-47. Jest to nurt, moim zdaniem, bardziej przyszłościowy, niż próby łączenia prawa rzymskiego z socjologią.

Rzymskiej myśli filozoficznej poświęcone są artykuły J. Dmowskiego, *Kilka uwag o pojęciu słuszności i sprawiedliwości w prawie rzymskim*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 26/2011, s. 291-295, M. Niecia, *Cyceron o polityku, filozofie i polityce*, «ZP» 11.4/2011, s. 361-383 oraz I. Precz, *Czy wojna może być sprawiedliwa? Rzymskie inspiracje św. Augustyna*, [w:] *'Apud Patres'...*, s. 121-132, Sum., oraz *Pojęcie polityka. Instytucjonalne korzenie myśli Stagiryty i Arpinaty o pojęciu*

⁷¹ Por. też *Prawo rzymskie. 'Marginalia'*, Lublin 2012, rozdział II: *Prawo rzymskie w sztuce*, s. 87-141.

polityka (próbą ujęcia komparatystycznego), [w:] *Egalitaryzm i elitaryzm...*, s. 55-72.

S. J. Karolak w eseistycznym ujęciu przedstawia *Sprawiedliwość, fundament kultury jurystycznej Europy*, «*Studia Prawnicze i Administracyjne*» 1 (2)/2011, s. 9-17.

13. Zarówno poprzednio, jak i obecnie prowadzone są badania także innych praw antycznych.

Z lat 2001-2010 należy przypomnieć monografie: Marka Kuryłowicza, *Prawa antyczne. Wykład z historii najstarszych praw świata*, Lublin 2006, Jarosława Rominkiewicza, *Opieka nad męskimi pupilami w prawie ateńskim*, Wrocław 2003, papirologa Tomasza Derdy, 'Arsinoitīs nomos'. *Administration of the Fayum under the Roman Rule*, Warszawa 2006 i historyków Edwarda Lipińskiego, *Prawo bliskowschodnie w starożytności. Wprowadzenie historyczne*, Lublin 2009 i Marka Stępnia, 'Ensi' w czasach III dynastii z Ur. *Aspekty ekonomiczne i administracyjne pozycji namiestnika prowincji w świetle archiwum z Ummu*, Warszawa 2006 oraz *From the History of State System in Mesopotamia. The Kingdom of the Third Dynasty of Ur*, Warszawa 2009.

Najważniejszym osiągnięciem ostatnich 3 lat jest praca Józefa Méléze-Modrzejewskiego, *Droit et justice dans le monde grec et hellénistique*, red. J. Urbanik, indices M. Nowak, Varsovie 2011 [«JJP» Supplement Series 10], ss. 565

M. Kuryłowicz, w nawiązaniu do swej powyżej wymienionej monografii, ogłosił artykuły *Prawo talionu*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Lublin 2011, s. 1065-1078, *Starożytne tablice prawa*, [w:] 'Abiit non obiit'..., s. 943-956 oraz *Kilka uwag o postępowaniu sądowym w Kodeksie Hammurabiego*, «*Studia Iuridica Lublinensia*» 19/2013, s. 157-169, Sum. i *Postępowanie karne w prawach starożytnego Bliskiego Wschodu*, [w:] *System prawa karnego procesowego...*, s. 209-214.

Prawo ateńskie jest nadal głównym obszarem badawczym J. Rominkiewicza. Dzięki jego pracy *Isajos. Mowy. Przełożył i przypisał opatrzył...*, w której tłumaczenie poprzedzone jest merytorycznym

wstępem i uwagami, polski czytelnik może zapoznać się z mowami sądowymi tego logografa. Ponadto badacz wrocławski przedstawił artykuły: *Czy w prawie ateńskim istniał zakaz aborcji?*, «Acta UWt.» 3465 «Prawo» 314/2012, s. 17-40, Zsfg, ‘*Apokéryksis*’, «Acta UWt.» 3375 «Prawo» 313/2011, s. 7-28, Sum., ‘*Apagogé*’ – *ateńska procedura karna wobec ‘kakoúrgoi, átimoi’ oraz ‘androphónoi’*, «Wrocławskie Studia Sądowe» 1.3/2012, s. 104-119 oraz *Władza ojcowstwa w starożytnych Atenach*, [w:] *Rodzina i jej prawa...*, s. 15-28, *Attyckie demy po reformach Klejstenesa*, [w:] *Samorząd i samorządność w przeszłości i teraźniejszości*, Wrocław 2013, s. 15-28.

O prawie ateńskim pisał też M. Jońca, *Proces karny w Atenach epoki klasycznej V-IV w. p.n.e.*, [w:] *System prawa karnego procesowego...*, s. 214-219.

Dalej powstają kolejne prace z papirologii prawniczej, publikowane za granicą lub w prestiżowym wydawnictwie «Journal of Juristic Papyrology», który stanowi polską wizytówką warszawskiej myśli papirologicznej. Z okazji odnowienia swego doktoratu J. Méléze-Modrzejewski wygłosił przemówienie „*Pochwała papirologii*”, które zostało opublikowane w «CPH» 65.1/2013, s. 399-406. W appendix (s. 405-406) znajduje się publikacja źródła (*Sprzedaż niewolników i wynajem mamki*). Również opracowanie T. Derdy i M. Nowak, *Two Wills from Oxyrhynchos*, «JJP» 42/2012, s. 101-115 stanowi publikację papirusów z wnikliwym omówieniem tych źródeł.

J. Urbanik studiował papirusy poruszające kwestie z różnych dziedzin – prawa rodzinnego: *Rozwód w papirusach. Studium przypadków*, «Studia Źródłoznawcze» 10/2011: *U schyłku starożytności*, s. 158-188, Sum., rzeczowego: *Tapia’s Banquet Hall and Eulogios’ Cell: Transfer of Ownership as a Security in Some Late Byzantine Papyri*, [w:] *New Frontiers: Law and Society in the Roman World*, Edinburgh 2013, s. 151-174, zobowiązań: *Diligent carpenters in Dioscoros’ papyri and the Justinianic (?) standard of diligence. On P. Cairo Masp. II 67158 and 67159*, s. 273-296, [w:] ‘*Culpa*’..., s. 273-296.

Podobnie M. Nowak, oprócz prac dotyczących spadkobrania wykazanych w prawie spadkowym (s. 211), napisała artykuły: *The Substitution of Heirs in Wills from Roman Egypt*, «ZP» 12.1/2012, s. 173-179,

Dryton's Wills Reconsidered, «RIDA» 59/2012, s. 241-251 oraz [wraz z B. Wojciechowskim] *Elements of Legal Practice in Christian Nubia*, «JJP» 42/2012, s. 195-228, Appendix.

Do dotychczasowych badaczy papiirusów dołączyły kolejne papirolożki z pracami: A. Skalec, *Greckie tłumaczenie "demotycznego kodeksu z Hermopolis"*, «CPH» 64.2/2012, s. 277-289; *Private Buildings and Their Juridical Context in the Byzantine Near East*, «Revista da Faculdade de Direito da Universidade de San Paulo» 106-107/2011-2012, s. 67-83; *The Edicts of the Prefects of Egypt, The case of P. Oxy. XXXIV 2704*, «Beiträger zur Rechtsgeschichte Österreichs» 2/2013, s. 553-560 oraz M. Wojtczak, *Settlement of claims as a way of dispute resolution in the light of P. Petra IV 39. A legal commentary*, «JJP» 42/2012, s. 353-380.

O greckiej personifikacji sprawiedliwości i porządku pisał K. Narecki, *'Dike' we fragmentach Heraklita z Efezu*, [w:] *'Abiit, non obiit' ...*, s. 623-635.

Ponadto L. Fijałkowska kontynuowała badania nad prawami Bliskiego Wschodu: *U zarania prawa zobowiązań. Sposoby zabezpieczenia niepodważalności umów w prawie starożytnego Bliskiego Wschodu*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 83/2011, s. 117-130 oraz *Umowa sprzedaży w prawie starożytnego Bliskiego Wschodu*, «CPH» 63.2/2011, s. 49-64, Sum., rés. W. Tyborowski przedstawił artykuł *Władza centralna a elity południowej Babilonii w czasach Hammurabiego*, [w:] *Świat starożytny, Państwo i społeczeństwo...*, s.36-49, zaś finansista B. Brzeziński skreślił *Kilka uwag o egipskim systemie podatkowym w czasach Ptolemeusza*, [w:] *Prawo Finansowe w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Lublin 2011, s. 15-22.

14. Bardzo mało prac, w porównaniu z poprzednim okresem, dotyczy losów prawa rzymskiego po czasach Justyniana.

Problematyką średniowiecza zajmują się nadal A. Kaczmarczyk, *Odofredus*, «Acta UW» 3375 «Prawo» 313/2011, s. 41-52, Zsfg. i *Poglądy komentatorów na ojcowski obowiązek zapewnienia synowi stosownego wykształcenia*, [w:] *Rodzina i jej prawa...*, s. 41-53, Zsfg oraz R. Wojciechowski, *Źródła prawa rzymskiego jako przedmiot stu-*

diów uniwersyteckich w średniowieczu, [w:] 'Consul' ..., s. 231-245. Ponadto J. Stolarek⁷² opisał *Testament ustny* ('*testamentum nuncupativum*') w wybranych komentarzach Bartolusa de Saxoferrato i Baldusa de Ubaldis, «CPH» 65.2/2013, s. 329-342, T. Palmirski – '*Societas leonina*' w twórczości glosatorów, [w:] '*Regnare gubernare administrare*' ..., s. 181-189, natomiast J. Reszczyński zajął się przenikaniem prawa rzymskiego do prawa miejskiego: '*Allegationes non leguntur*'. Z dziejów romanistycznej glosy do pomników praw sasko-magdeburskiego, [w:] 'Consul' ..., s. 175-197.

Wzajemnego stosunku prawa rzymskiego i kanonicznego dotyczy tylko jeden artykuł M. Fonfary, *Bigamia w prawie rzymskim i w prawie kanonicznym*, [w:] *Interes prywatny a interes publiczny...*, s. 341-352.

O znaczeniu prawa rzymskiego już od XV wieku pisała P. Świecicka, *Prawo rzymskie w okresie Renesansu i Baroku. Humanistyczny wyraz europejskiej kultury prawnej*, «CPH» 64.1/2012, s. 9-37, Sum., rés.

Wpływami prawa rzymskiego na prawo angielskie zajmuje się Ł. J. Korporowicz, *Prawo rzymskie w wybranych orzeczeniach Izby Lordów w latach 1999-2009*, «Z Dziejów Prawa» 4/2011, s. 283-296, *Buying a Slave in Roman Britain. The Evidence from the 'Tabulae'*, «RIDA» 58/2011, s. 211-224, *William Blackstone a prawo rzymskie. Uwagi na temat prawa rzymskiego w „On the Study of Law”*, [w:] *Ze studiów nad tradycją prawa...*, s. 39-57 oraz *Roman Law in Roman Britain. An Introductory Survey*, «Journal of Legal History» 33.2/2012, s. 133-150 zaś historyk prawa J. Halberda ogólnie, bez analizy źródeł, porównuje oba prawa: *Podobieństwa między prawem rzymskim i angielskim na przykładzie reguł dotyczących postępowania i zobowiązań*, «Forum Prawnicze» 7(9)/2012, s. 48-58.

M. Zieliński przedstawił *Rosyjskie Seminarium Prawa Rzymskiego przy Berlińskim Uniwersytecie i jego polscy uczestnicy*, «ZP» 12.1/2012, s. 113-128.

Nawet prawem rzymskim w Polsce zajmowano się ostatnio nie tak intensywnie. Wyrazem tego są dalsze badania J. Sondla, *Rola „Kroniki” Wincentego zwanego Kadłubkiem w upowszechnianiu pra-*

⁷² Niestety Autor w minimalnym zakresie uwzględni literaturę polską.

wa rzymskiego w średniowiecznej Polsce, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 39-68, Sum., S. Godka, *Prawo rzymskie w Polsce przedrozbiorowej w świetle aktualnych badań*, «ZP» 13.3/2013, s. 39-64, Sum. oraz I. Jakubowskiego, *Twórcy i apologety prawa rzymskiego w opinii Tadeusza Czackiego*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 88/2013, s. 49-70, Sum.

O prawie rzymskim w I Rzeczypospolitej pisali H. Litwin, *Prawo rzymskie w „Traktacie o naturze praw i dóbr królewskich” Stanisława Zaborowskiego z 1507 r.*, [w:] *‘Consul’...*, s. 105-112, T. Palmirski, *Kilka uwag na temat przysięgi stron jako środka dowodowego w procesie ziemskim I Rzeczypospolitej i możliwej recepcji prawa rzymskiego w odniesieniu do formy, w jakiej była ona składana*, [w:] *‘Consul’...*, s. 155-165 oraz M. Dyjakowska, *Jan Zamoyski jako propagator europejskiej współpracy naukowej*, [w:] *‘Scientia et fidelitate’*. Księga Pamiątkowa Ewy i Czesława Deptułów Profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2013, s. 659-678.

Prawnikowi toruńskiemu i nauczaniu prawa w tym mieście poświęcił swe opracowanie historyk S. Salmonowicz, *Maciej Nizolius (1569? – 1606) i tradycja nauczania prawa w toruńskim ‘Gymnasium Academicum’ (1594-1817)*, [w:] *Macieja Nizolisa mowa X...*, s. 51-60.

Nauczaniu prawa rzymskiego w II Rzeczypospolitej poświęciła swą monografię B. A. Czech-Jeziarska, *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Lublin 2011, ss. 309, uzupełnioną artykułem *Okres dwudziestolecia międzywojennego a rozwój nauki prawa rzymskiego w Polsce*, «ZP» 11.4/2011, s. 161-190 i opracowaniem *Prawo rzymskie i jego nauczanie w Polsce*, [w:] *Synteza prawa polskiego. 1918-1939*, Warszawa 2013, s. 946-981, Sum., rés., Zsfg. Spory toczone w tym okresie o prawo rzymskie⁷³ przedstawił T. Banach, *Zagadnienie organizacji studiów prawniczych w kontekście „sporu o prawo rzymskie” w poglądach Bohdana Winiarskiego*, «Przegląd Prawa Egzekucyjnego» 3/2011, s. 111-120.

⁷³ Por. też artykuł W. WOŁODKIEWICZA, *Czy prawo rzymskie będzie istnieć? Uwagi na marginesie nowych prac nad reformowaniem studiów prawniczych*, «Palestra» 57.9-10/2012, s. 203-212.

15. Równie stosukowo mało pisano o znaczeniu prawa rzymskiego dla współczesności. Może wynika to ze zmniejszenia intensywności dyskusji o stworzeniu ujednoczonego prawa prywatnego, zwłaszcza zobowiązań, w Unii Europejskiej, a może ze spadku zainteresowań romanistów „rocznicami” wielkich kodeksów, jak ABGB, Code civil czy BGB.

Jedyną pracą romanistyczną związaną z austriackim kodeksem cywilnym jest krótki artykuł J. Ożóg, *Prawo rzymskie jako środek tłumaczenia ABGB – kilka uwag w setną rocznicę stulecia*, «Palestra» 56.11-12/2011, s. 193-198.

Z poprzedniego dziesięciolecia trzeba przypomnieć prace W. Dajczaka, *Dobra wiara jako symbol europejskiej tradycji prawa*, Poznań 2006 oraz *Rzymska ‘res incorporales’ a kształtowanie się pojęć »rzeczy« i »przedmiotu prawa rzeczowego« w europejskiej nauce prawa prywatnego*, Poznań 2007, a także zbiory artykułów W. Wołodkiewicza, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Kraków 2003 i *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009.

Kwestie tradycji prawa są nadal przedmiotem badań W. Dajczaka, *L'interpretazione della sentenza: il panorama europeo*, [w:] *ARISTEC. Roma 9-11 giugno 2011*, Napoli 2013, s. 103-122 oraz T. Giaro, *Legal Tradition of Eastern Europe. Its Rise and Demise*, «Comparative Law Review» 2.1, 2011, s. 1-23, *Some Prejudices about the Legal Tradition of Eastern Europe*, [w:] *Comparative Law in Eastern and Central Europe*, Cambridge 2013, s. 26-50. W. Dajczak i F. Longchamps de Bérier w artykule *Prawo rzymskie w czasach dekodyfikacji*, «Forum Prawnicze» 2 (10)/2012, s. 8-22, podkreślają potrzebę włączenia tradycji romanistycznej do dyskusji o nowym łądzie prawa prywatnego.

W. Wołodkiewicza kontynuuje swe rozważania w cyklu artykułów: *Les maximes anciennes sont l'esprit des siècles...* [Dawne maksymy wyrażają ducha wieków] «Palestra» 56/2011, nr 1-2, s. 183-189; nr 3-4, s. 232-237; nr 5-6, s. 212-216; nr 7-8, s. 190-194; nr 11-12, s. 187-191; 57/2012, nr 1-2, s. 194-200; nr 5-6, s. 234-241; nr 9-10, s. 203-212; 58/2013, nr 3-4, s. 242-247; nr 7-8, s. 257-259; nr 9-10, s. 228-234.

Tradycji poświęcone są też artykuły D. Kabat-Rudnickiej, *Prawo rzymskie a europejska tradycja prawa*, «ZP» 11.4/2011, s. 191-207 oraz E. Ejankowskiej, R. Świrgoń-Skok, *Tradycja romanistyczna w kulturze prawnej Europy*, [w:] *Państwo i prawo w dobie globalizacji...*, s. 98-108.

Tym razem wykazywano wpływ prawa rzymskiego na poszczególne instytucje prawne prawie wyłącznie w prawie cywilnym.

Najwięcej prac, jak zawsze, związanych jest z prawem zobowiązań. Problemem „natury kontraktu” zajmował się W. Dajczak, zarówno w swej monografii *The Nature of the Contract in Reasoning of Civilian Jurists*, Poznań 2012, ss. 193, jak i w artykułach: „*Natura umowy jako element argumentacji prawniczej. Doświadczenie prawa rzymskiego a kontrowersje w interpretacji art. 353¹ k.c.*”, [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012, s. 1101-1116, oraz *Prirodený charakter zmluvy v argumentácii právnikov tradície ‘civil law’*, [w:] *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*, Trnava 2013, s. 41-47.

W związku z tematem pracy doktorskiej powstały artykuły D. Skrzywanek, *Historyczne tło ustawowego sformułowania zasady ‘impossibilium nulla obligatio est’ (D. 50,17,185) w Niemieckim Kodeksie Cywilnym*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 86/2012, s. 93-124, Sum., oraz *Rozszerzająca interpretacja zasady ‘impossibilium nulla obligatio est’ (D. 50,17,185) a dogmatyczna niespójność koncepcji odpowiedzialności odszkodowawczej z § 311a (2) BGB*, «Studia Prawno-Ekonomiczne» 86/2012, s. 125-156, Sum. O powyższej regule pisał też W. Dajczak, *La generalizzazione della regola ‘impossibilium nulla obligato’*. *La tradizione romanistica in Europa e sviluppi moderni del diritto privato*, «Seminario Complutenses de Derecho Romano» 25/2012, s. 133-151.

A.R. Jurewicz pisała o „niemoralnym wzbogaceniu”: *‘Condictio ob turpem vel iniustam causam’ im Licht des polnischen Zivilgesetzbuch. ‘Marginalia’ zu D. 12.5.4.3*, «RIDA» 60/2013, s. 295-339, M. Sobczyk przedstawił *Historyczny rozwój zasady aktualności wzbogacenia*, [w:] *‘Ex contractu, ex delicto’...*, s. 249-264, Sum., zaś o koncepcji „słusznej

ceny” i wpływie tego pojęcia również na nasz kodeks cywilny pisały A. Fermus-Bobowiec, I. Szpringer, *Z problematyki ‘iustum pretium’ – normatywne odzwierciedlenie idei słuszności w prawie*, «Studia Iuridica Lublinensia» 15/2011, s. 83-106, Sum., natomiast P. Lewandowski przeciwstawił szkodę w rozumieniu Rzymian ze współczesnym zakresem tego pojęcia: *Rzymska koncepcja szkody a szkoda ekologiczna*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 25/2011, s. 561-578, Sum.

Prawa rzeczowego dotyczą artykuły W. Dajczaka: *‘Res incorporales’ and the Debate about the Materiality of the Object of Property in the Light of the Roman Law Tradition*, [w:] *Roman Law and Legal Knowledge...*, s. 201-213; *Il concetto di cosa nel diritto privato. La tradizione romanistica e il problema del oggetto della proprietà*, [w:] *Fondamenti del diritto europeo. Seminari trentini*, Napoli 2012, s. 93-112., *Der Begriff der „Sache” (‘res’) in der europäischen Rechtstradition der polnischen Privatrechtsdogmatik im 20. Jahrhundert*, [w:] *Der Allgemeine Teil des Privatrechts. Erfahrungen und Perspektiven zwischen Deutschland, Polen und Iusitanischen Rechten*, Frankfurt a. M. 2013, s. 403-419, *‘Res incorporales’ i spor o telesnosti objekta prava sobstviennosti v sjemie rimsko-pravovoj tradiciji*, «Ius antiquum» 26.1/2013, s. 154-169.

J. Ożarowska-Sobieraj kontynuowała tematykę służebności: *Rzymska zasada ‘servitus servitutis esse non potest’ i jej znaczenie w polskim prawie cywilnym*, [w:] *Ze studiów nad tradycją prawa...*, s. 64-72, a W. Kowalski przedstawił *Nabywanie własności rzeczy ruchomej ‘a non domino’ w prawie rzymskim i współczesne zmagania z problemem*, [w:] *‘Consul’...*, s. 77-103.

Ważnym zagadnieniem jest z prawem spadkowym, zapewne z tego względu, iż zmiany w tej dziedzinie prawa polskiego są najistotniejsze. Ogólnie, o skutkach przyjmowania spadku, pisała R. Świrgoń-Skok, *Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Od prawa justyniańskiego do kodeksu cywilnego*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 339-357, Sum. M. Kuryłowicz zajął się nową instytucją polskiego prawa: *‘Legatum per vindicationem’*. *Z historii zapisu windykacyjnego*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego, Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*,

Warszawa 2012, s. s. 275-287. O problemach związanych z wprowadzeniem do naszego kodeksu legatu windykacyjnego pisał też krótko W. Wołodkiewicz, *Na marginesie projektów zmian w polskim prawie spadkowym*, «Palestra» 56.1-2/2011, s. 183-189.

Prawu procesowemu poświęciła swą uwagę J. Misztal-Konecka, *Sędziowski obowiązek wydania wyroku: regulacje prawa rzymskiego na tle prawa polskiego*, «CPH» 64.2/2012, s. 113-125, Sum., rés. oraz *Zakaz wyrokowania ponad żądanie stron* ('*ne eat iudex ultra petita partium*') – *rzymskie tradycje i współczesne regulacje polskiego procesowego prawa cywilnego*, «ZP» 12.4/2012, s. 41-56, zaś stałe zjawisko prób wywierania nacisku na wymiar sprawiedliwości przypomniał W. Wołodkiewicz, '*Vanae voces populi non sunt audiendae*'. *Opinia publiczna i jej wpływ na legislację i na wymiar sprawiedliwości*, «Themis Polska Nova», 2 (3)/2012, s. 5-14 oraz '*Vanae voces populi non sunt audiendae*', «Palestra» 58.7-8/2013, s. 257-260.

Znaczeniem prawa rzymskiego dla współczesnego kształtu prawa międzynarodowego publicznego zajął się Ł. Marzec: *Kilka uwag o prawie rzymskim i międzynarodowym prawie publicznym*, [w:] '*Consul*'..., s. 133-141, Ł. J. Korporowicz przedstawił *Prawo rzymskie w wybranych orzeczeniach Izby Lordów w latach 1999-2009*, «Z Dziejów Prawa» 4 (12)/2011, s. 283-296, zaś B. Sitek opisał *Dylematy prawne konfiskaty i zwrotu dóbr kościelnych w świetle ustawodawstwa Konstancy Wielkiego i w prawie polskim*, [w:] '*Apud Patres*'..., s. 203-218, Sum.

16. Mniej liczne, niż w pierwszym 10-leciu XXI wieku, były prace poświęcone polskim romanistom, którzy od nas odeszli.

Były to publikacje w pracach zbiorowych, jak materiały z konferencji: *Stanisław Wróblewski. 1868-1938. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 21 listopada 2008 r.*, Kraków 2011 z artykułami: J. Sondla, *Wkład Stanisława Wróblewskiego w rozwój polskiej doktryny prawa rzymskiego*, s. 9-11 i F. Longchamps de Bérier, *Stanisław Wróblewski o znaczeniu wpływu prawa rzymskiego na prawo współczesne*, s. 27-37. Podobnie w publikacji pokonferencyjnej: *Jurisprudencja lwowska – publikacja pokonferencyjna*, Poznań 2012 znajdują

się krótkie sprawozdawcze artykuły M. J. Nocunia, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – badacz prawa klasycznego, twórca nowego prawa*, s. 45-50, I. Pułki, *Józefat Zielonacki*, s. 73-75 i P. Łochowskiego, *Wacław Osuchowski*, s. 93-98.

K. Kłodziński opisał *Wybrane dzieła Teodora Dydyńskiego jako przykład prekursorskich badań nad rzymskim prawem publicznym w Polsce*, «CPH» 64.2/2012, s. 403-422, M. Jońca odmalował losy A. Bergera: „*Przyjazny cudzoziemiec*”. *Ucieczka i długa droga Adolfa Bergera do Stanów Zjednoczonych (1938-1942)*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera], s. 117-136, Sum., K. Szczygielski przedstawił artykuł: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski doktorem honoris causa Uniwersytetu Stanisława Batorego w Wilnie*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 12/2013, s. 217-237, A. Sokala przypomniał postać znanego romanisty-cywilisty: *Toruński romanista – Witold Warkalło. Przyczynek do biografii*, «Studia Iuridica Torunensia» 11/2012, s. 173-184, a J. Ożarowska-Sobieraj, M. Brombosz, piisały o łódzkim romaniście, *Ideologia warstwy oświeconej inteligencji rzymskiej okresu pryncypatu w poglądach Borysa Łapickiego*, [w:] *Egalitaryzm i elitaryzm...*, s. 73-79.

J. Sondel zajmował się też romanistami krakowskimi XX wieku: *Kierunki badań naukowych w Katedrze Prawa Rzymskiego UJ po 1945 roku na tle jej historycznego rozwoju*, [w:] *Świat starożytny, jego polscy badacze i kult panującego*, Poznań 2011, s. 97-116, Sum. oraz *Rafał Taubenschlag i Wacław Osuchowski na tle romanistyki krakowskiej po II wojnie światowej*, [w:] *‘Regnare gubernare administrare’...*, Kraków 2012, s. 305-326.

W. Dajczak, A. Gulczyński, J. Wiewiorowski przedstawili *Sylwetki zmarłych poznańskich profesorów prawa rzymskiego* [Zygmunta Lisowskiego, Kazimierza Kolańczyka, Rocha Knapowskiego], [w:] *Świat starożytny, jego polscy badacze...*, s. 117-139, Sum., zaś R. Wiaderna-Kuśnierz – sylwetkę mało znanego romanisty *Adam Wojtunik (1915-1975) – niespełniona kariera romanisty*, «Studia Iuridica Lublensia» 16/2011, s. 189-205, Sum.

O Taubenschlagu na tle powojennych warunków w Polsce pisał W. Wołodkiewicz: *Rafał Taubenschlag and Roman Law in Poland*

during *Real Socialism*, «Collegium Budapest Workshop» 19/2013, [= *Gnôthi seauton! Classics and Communism. The history of the Studies on Antiquity in Context of the Local Classical Tradition in the Socialism Countries 1944/45 – 1989/1990*] s. 129-144 i Rafał Taubenschlag and Roman Law in Poland during *Real Socialism*, [w:] *Classics and Communism. Greek and Latin behind the Iron Curtain*, Lubljana-Budapest-Warsaw 2013, s. 237-256.

Rocznicowo W. Wołodkiewicz przypomniał też warszawskiego profesora: *Edward Gintowt (1899-1965) w czterdziestopięciolecie śmierci*, «CPH» 63.1/2011, s. 305-315, M. Zabłocka krótko wspomniała tragicznie zmarłego Andrzeja Kremera: *Zawsze wierny. Świętej pamięci Andrzeja Kremera (1961-2010)*, «ZP» 11.1/2011 [Zeszyt poświęcony Pamięci Andrzeja Kremera]. Wiele o prawnikach można się też dowiedzieć z pracy M. Jońcy, *Prawo rzymskie. 'Marginalia'*⁷⁴, Lublin 2012, ss. 341.

Romanistom toruńskim, którzy już odeszli poświęcone jest opracowanie: *'Quinque Doctores'. Kierownicy Katedry Prawa Rzymskiego (1945-2000)*, Toruń 2014, ss. 106 [A. Sokala, *Witold Lis-Olszewski (1878-1979)*, W. Mossakowski, *Michał Wyszynski (1890-1972)*, A. Sokala, *Witold Warkalło (1909-1983)*, W. Mossakowski, *Kazimierz Kolańczyk (1915-1982)*, A. Sokala, E. Gajda, *Władysław Bojarski (1931-2000)*].

Ł.J. Korporowicz skreślił nekrolog: *Alan Roger 1944-2011*, «CPH» 63. 2/2011, s. 464-466.

Niestety Andrzej Kremer nie doczekał się, poza jednym⁷⁵, nekrologów w czasopismach prawniczych czy historycznych.

17. Pisano też o osiągnięciach żyjących romanistów:

W. Dajczak w nocie *Profesor Giaro laureatem Nagrody Fundacji Nauki Polskiej*, «CPH» 64.1/2012, s. 312 przypomniał przyznanie

⁷⁴ Por. rec. W. WOŁODKIEWICZA, *'Marginalia' prawa rzymskiego*, «Palestra» 58.9-10/2013, s. 228-234 oraz D. SKRZYWANEK-JAWORSKIEJ, «*Studia Prawno-Ekonomiczne*» 89/2013, s. 189-192.

⁷⁵ Por. *Romanistyka polska...*, s. 163.

T. Giaro nagrody za monografię *Römische Rechtswahrheiten. Ein Gedankenexperiment*, Frankfurt a. Main 2007.

C. Cascione, w związku z prezentacją książki W. Wołodkiewicza *Itinerari di un giurista europeo – Dall'Università di Varsavia alla Federico II*, Napoli 2010, pisał o warszawskim romanistcie: „*Laicissimus clericus vagans*”. Witold Wołodkiewicz, «Index» 39/2011, s. 632-635.

J. Urbanik przedstawił *Odnowienie doktoratu Profesora* [Józefa Méléze-Modrzejewskiego], «CPH» 65.1/2013, s. 395-397.

Podsumowaniem dorobku polskich romanistów w XXI wieku są prace M. Zabłockiej, *Rzut oka na polską romanistykę w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, «ZP» 12.1/2012, s. 7-26, Sum., *Romanistyka polska w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku*, Warszawa 2013, ss. 209 oraz *Romanistica polacca nel primo decennio del XXI secolo*, «Diritto@Storia. Rivista Internazionale di Scienze Giuridiche e Tradizione Romanistica», 2013 www.dirittoestoria.it.

O nauczaniu prawa rzymskiego i roli łaciny pisali F. Longchamps de Bérier, *Roman Law and Legal Knowledge – Law Faculties versus Law Schools*, [w:] *Roman Law and Legal Knowledge...*, s. 13-19, K. Szczygielski, *Roman Law in Education of the New Generations of Lawyers – the Polish Experience*, [w:] *Historical Legal Systems and European Integration*, Bratislava 2011, s. 473-477 i M. Jońca⁷⁶, *Legal Latin in the Polish courts – between noble ideology and bitter practice*, [w:] *Diritto romano e attualità. La terminologia giuridica nel diritto processuale romano e moderno. La decisione giudiziaria e sua esecuzione. Atti del VII seminario internazionale in onore di Hans Ankum. Praga 3-5 ottobre 2011*, Praga 2013, s. 14-22.

Ponadto M. Jońca w sposób popularnonaukowy przedstawia różne zagadnienia, jak np. *O prawniczej łacinie*, «Edukacja Prawnicza» 5 (125)/2011, s. 46-47, *Prawo rzymskie – dla jednych błogosławieństwo, dla innych trauma*, «Edukacja Prawnicza» 11 (128)/2011, s. 46-47, *O sędziowskiej niezawisłości*, «Iustitia» 4 (10)/2012, s. 240,

⁷⁶ Por. też artykuł M. DYJAKOWSKIEJ, 'Privilegium odiosum'. O znaczeniu kontekstu w przekładzie terminologii prawniczej, «Roczniki Humanistyczne» 61.8/2013 [Lingwistyka korpusowa i translatoryka], s. 149-161.

Audiatur et altera pars z innej perspektywy, «Edukacja Prawnicza» 4 (142)/2013, s. 44-47.

Sporządzano, tak jak poprzednio⁷⁷, sprawozdania z konferencji międzynarodowych i ogólnopolskich, również tych organizowanych w rocznicę śmierci oraz podkreślano szczególnie miłe spotkania z okazji wyróżnień i jubileuszy znakomitych profesorów.

18. Podsumowując, dorobek ostatnich lat jest tak obfity, że prawie dorównuje liczbie publikacji z okresu powojennego. Niestety, trzeba podkreślić też i niepokojące tendencje, bowiem ilość nie zawsze przechodzi w jakość. Powstaje wiele artykułów niedopracowanych, które należałoby pogłębić, uwzględnić najnowszą, zwłaszcza polską literaturę (wielokrotnie cytowane są niekoniecznie najważniejsze pozycje zagraniczne, a pomijane istotne polskie opracowania), „doszlifować” język i czasami bardzo ubogi aparat krytyczny, a przede wszystkim publikacje powinny być oparte na źródłach, a nie na literaturze i to czasami cytowanej „z drugiej ręki”. Publikowanie artykułów niedopracowanych czasami tłumaczone jest koniecznością uzbierania określonej liczby punktów do kolejnych awansów, co nie stanowi żadnego usprawiedliwienia. Daje się też zauważyć uzależnienie form publikacji od wymagań Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W poprzednich okresach pisano wiele krytycznych recenzji, co pozwalało, zwłaszcza młodszym pracownikom, zauważyć niedociągnięcia, by unikać ich w przyszłości. Dziś recenzje, nawet najobszerniejsze, nie są brane pod uwagę przy ocenie dorobku naukowego, dlatego też pojawiają się one stosunkowo rzadko i w zasadzie, poza nielicznymi wyjątkami, mają tylko sprawozdawczy charakter lub nie są merytoryczne. W ubiegłym wieku romanisci polscy publikowali swe prace za granicą w różnych językach. Dziś, ponieważ najwyżej punktowany jest język angielski, *gros* publikacji – nie licząc języka włoskiego, macierzystego dla romanistów – powstaje właśnie w tym języku. Powstaje też wiele artykułów, które stanowią uproszczone porównanie dzisiejszej instytucji prawnej z rozwiązaniami prawa rzymskiego. Czasami

⁷⁷ Por. *Romanistyka polska...*165 i n.

wręcz postulowane jest podejmowanie tylko takich tematów, które aktualnie są przydatne we współczesnym świecie. Czy taki kierunek jest właściwy – czas pokaże. Czasami bowiem trudno przewidzieć, czy instytucja z zamierzchłej przeszłości, o której już zapomniano, nie odżyje za pewien czas, jak to miało miejsce z czynnością *fiducia cum creditore contracta*, która dziś stanowi popularne w naszym prawie przewłaszczenie na zabezpieczenie. Ponadto, porównania dzisiejszych rozwiązań z zamierzchłymi, mają, moim zdaniem, wtedy sens, jeśli ukazują się rozwój obranej instytucji na przestrzeni wieków, a nie zestawia tylko wybrane źródło rzymskie z odpowiednim artykułem kodeksu cywilnego.

POLISH ROMANISTS' RESEARCH WORK, 2011-2013

Summary

A look at the research done by Polish Romanists in the 21st century and its effects in the form of publications and progress on the academic ladder confirms the claim that Poland continues to be one of the leading countries for scholarship in Roman law. In the first decade of the century four Polish scholars of Roman law were appointed to full professorships, seven gained their post-doctoral habilitation degrees, and forty-five were awarded the doctor's degree. The figures for the past three and a half years are respectively four professorships (with a further two waiting for the formality of the President's signature on the appointment), eight habilitations, and twelve doctorates. A characteristic feature marking recent years has been an unprecedented number of translations (into Polish) of source texts, usually accompanied by an extensive commentary. The main achievement in this area has been the translation of the Digests by a team of lawyers and linguists. Alongside the publication of source texts and collective volumes, the past years have also seen the issue of thirty-three monographs and hundreds of articles on a variety of subjects, but one of the characteristic features has been an unprecedented interest in public law, especially criminal

law, which has given rise to eight monographs in three years. Unfortunately, certain tendencies have given cause for concern, as quantity is not always tantamount to quality. A lot of articles do not come up to the required standard and call for improvement as regards references and recent literature (especially Polish publications) cited, writing style, and a more critical approach to their subject. Many articles offer an oversimplified comparison of a contemporary legal institution with aspects of Roman law. Occasionally suggestions are made that only subjects which are directly related to today's issues should be addressed. Time will tell whether this is the right attitude to take.

Słowa kluczowe: romanistyka polska, awanse naukowe, tłumaczenie źródeł, prawo prywatne, prawo karne, prawo publiczne.

Keywords: Research on Roman law in Poland, progress in academic careers, translation of source texts, private law, criminal law, public law.